

Incipiunt capitula libri xix.

- i** **Q**uod in questione quae de finibus bonorum et malorum philosophica disputatio extulauit. ducentas octoginta et octo sectas esse Marcus Varro perspexit.
- ii** **Q**uod remotis omnibus differentiis que non secte sed questiones sunt: ad triplicitatem summi boni distinctionem Varro perueniat: quarum tamen una sit eligenda.
- iii** **D**e tribus sectis summi boni bonum querentibus quae eligenda Varro diffinit: sequens veteris Academiae Antiocho auctore sententiam.
- iiii** **D**e summo bono et summo malo quod christiani sentiunt contra philosophos: qui summum bonum in se habere esse dixerunt.
- v** **D**e sociali vita: quae cum maxime exoptanda sit multis offensionibus sepe subuertitur.
- vi** **D**e errore humanorum iudiciorum cum veritas latet.
- vii** **D**e diuersitate linguarum qua societas hominum dirimitur: et de miseria bellorum etiam quae iusta dicuntur.
- viii** **Q**uod amicitia bonorum secura esse non possit: dum a periculis praesentis vitae trepidari necesse sit.
- ix** **D**e amicitia sanctorum angelorum quae homini in hoc mundo non potest esse manifesta propter fallaciam demonum: in quos incederunt qui multos sibi deos colendos putauerunt.
- x** **Q**uis fructus sanctis de superata huius vitae temptatione paratus sit.
- xi** **D**e beatitudine pacis aeternae: in qua sanctissimus est id est vera perfectio.
- xii** **Q**uod etiam bellatum seruicia omnesque

hominum inquietudines ad pacis finem cupiant peruenire. sine cuius appetitu nulla natura sit.

- xiii** **D**e pace vniuersali: quae inter quoslibet perturbationes peruari non potest lege naturae: dum sub iusto iudice ad id quisque uenit ordinacione: quod meruit uoluntate.
- xiiii** **D**e ordine ac lege caritatis. siue celestis siue terrene: per quam societati humane etiam dominatio consulitur et consulendo fuitur.
- xv** **D**e libertate naturali: et de seruitute cuius prima causa peccatum est: quod homo male uoluntatis etiam si non est mancipium alterius hominis seruus est propter libidinis.
- xvi** **D**e equo iure dominandi.
- xvii** **V**nde celestis societas cum terrena ciuitate pacem habeat. et unde discordiam.
- xviii** **Q**uam diuisa sit Academiae nouae ambiguitas a doctrina alicuius cristiane.
- xix** **D**e habitu et moribus populi cristiani.
- xx** **Q**uod ciues sanctorum in hoc tempore sperare beati sunt.
- xxi** **A**n secundum diffinitiones sapientis que in dialogo ciceronis sunt. unquam fuit romana respublica.
- xxii** **A**n xerus sit deus christianorum: cui soli debeat sacrificari.
- xxiii** **Q**ue porphyrus dicat oraculis deorum responsa de christo.
- xxiiii** **Q**ua diffinicoe constet populi et reipublice nuncupacione recte sibi non solum romanos. sed etiam regna alia uindicare.
- xxv** **Q**uod non possint ibi uere esse uirtutes. ubi non est uera religio.
- xxvi** **D**e pace populi alienati a deo: quae uenit ad pietatem ipsius dei. dum in hoc peregrinus est mundo.

xxvij De pace seruientiu deo. cuius
pfecta tranquillitas i hac te:
porali vita no potest apphendi

xxviii In que finem venturus sit exis:
tus impioru.

Expliciunt capitula libri. xix.
Incipit liber. xix.

Quonia de ciuita
tis utriusqz ter:
rene sez et celestis
debtis simbo de:
inceps michi vi:
deo disputaduz.
pus exponenda
lit quantu opis huius terminadi ra:
tio patit argumeta mortalium. quibz
sibi pi beatitudinem facere i huius vi:
te infelicitate moliti sunt: et ab eoz re:
bus vanis. spes nra qd differat qua
deus nobis dedit. et res ipa. hec e ve:
ra beatitudo qua dabit: no tantu au:
ctoitate diuina. sed adhibita etia ra:
tione qualē ppter infideles possumus
adhibere clarescat. De simbo eni bo:
noru. et maloz multa et multipliciter in:
ter se philosophi disputarunt. Quā
questionē maxia intencōe versantes
inuenire conati sunt. quid efficiat hoies
beatu. Illud eni est finis boni nri. ppter
qd appetēda sunt cetera: ipm aut ppter
seipm: et illud finis mali ppter qd vi:
tāda sunt cetera. ipm aut ppter seipm.
Finē boni ergo nunc dicimus no quo
cōsumat ut no sit: s; quo pficiatur ut
plenū sit: et finē mali no quo esse desis:
nat: sed quousqz nocendo pducatur. si:
nes itaqz isti sunt: sumū bonū. et sumū
malū. De quibus inuenēdis atqz in
hac vita sumo bono adipiscēdo. vi:
tādo aut sumo malo. multū sic dixi la:
borauerūt. q studiū sapiētie in huius
seculi vanitate pfessi sunt: nec tñ eos
quis diuersis errātes modis nature

limes intantū ab itinē veritatis deui:
are pmisit: ut no alij in animo. alij in
corpore alij i utroqz fines bonorū pone:
rent et maloz. Ex qua tripartita velut
generalū distribucōe sectaz. mar:
cus varro in libro de philosophia tā
multā dogmatū varietatē diligenter
et subtiliter scrutatus aduertit: ut ad:
ducēta octoginta et octo sectas. no
que iā essent. sed q esse possent adhi:
bens quasda differētiās facillime p:
ueniret. Ad ut breuiter ostēdā. inde
opozter incipiā q ipse aduertit et po:
suit in libro memorato. Quatuor esse
quedā que hoies sine magistro sine
ullo doctrinē admimiculo. sine indu:
stria vel arte viuēdi q virtus dicitur et
pculdubio discitur. velut naturaliter
appetit: aut voluptatē. qua delectabi:
liter mouet corpis sensus. aut quietē
qua fit ut nullā molestiā quisqz corp:
is paciatur. aut utraqz. quā tñ vno no:
mine voluptatis epicurus appellat:
aut vniuersaliter pma nature. in quibz
et hec sunt et alia: vel in corpore ut mem:
broz. integritas et salus atqz in colu:
mitas eius: vel in animo ut sunt ea que
vel parua vel magna in hoim reputur
ingemsi. Nec igitur quatuor id ē vo:
luptas. quēs. utraqz. pma nature. ita
sunt in nobis. ut vel virtus q postea do:
ctrina inserit. ppter hec appetēda sit.
aut ista ppter virtutē. aut utraqz ppter
seipam. ac p hoc fiunt hinc duo deā
secte. Per hanc eni racōnem singule
triplicatur. Quod cū in vno demon:
strauero. difficile non erit id in certis
inuenire. Cū ergo voluptas corpis.
animi virtuti aut subditur aut pfertur
aut ungitur tripartita variatur diuersi:
tate sectaz. Subdit aut virtuti: qñ
in vsū virtutis assumit. Pertinet qppe
ad virtutis officiu. et viuere patrie. et
ppter patriam filios pcreare: quozū
neutrū fieri potest: sine corpis voluptate

Nam sine illa nec abus nec potus sumitur ut viuatur: nec ocūbitur ut generaco p̄p̄aget. Cū vero p̄fertur virtuti: ip̄a appetitur p̄pter seip̄am. Virtus aut̄ assumēda creditur propter illā: id ē ut nichil virtus agat nisi ad osequendā vel cōseruādā corp̄is voluptatē: que vita deforme est quidē quippe vbi virtus fuit dñe voluptas: q̄uis nullo modo lxx dicēda sit virtus. S; tñ etiā ista horribilis turpitudō habuit quosdā philosophos patronos et defensores suos. Virtuti porro voluptas iūgitur: qñ neutra earū propter alterā. S; p̄pter seip̄as ambe appetuntur. Quia propter sicut voluptas vel subditā vel p̄lata vel iūcta virtuti tres sectas facit: ita q̄es. ita utraq; ita p̄ma nature alias ternas inueniuntur efficere. Pro varietate quippe hūanarū opimionū virtuti aliqñ p̄feruntur aliqñ iūguntur: ac sic ad duodecimum sectarū numerū puenitur. Sed iste q̄ numerus duplicatur adhibita vna differētia. socialis videlicet vite: quomā quisquis sectat̄ aliq̄ istarū duodecī sectarū: p̄fecto aut propter se tantū id agit. aut etiā propter sociūm. cui deb; hoc velle qd̄ sibi. Quo circa duodecī sūt eorū qui propter se tantū modo vnāquāq; tenendā putāt: et alie duodecī. eorū qui nō solū propter se sic vel sic philosophādū esse decernūt. S; etiā propter alios quorū bonū appetūt sic suū. Nec aut̄ secte viginti quatuor iterū gemmantur addita dīa ex acadēmicis nouis et sunt. xlviij. Illarū quippe viginti quatuor vnāquāq; sectarū p̄t quisq; sic tenē ac defendē ut certā: quē admodū defendēnt stoici q̄ hōis bonū quo beatus esset i animi tantūmō virtute consisteret. Potest alius ut incertā: sic defendēnt acadēmici noui. qd̄ eis est nō certū. tñ verisimile videbatur. Viginti quatuor

ergo sūt per eos qui eas velut certas propter veritatē: et alie viginti quatuor per eos qui eas dē velut incertas propter vrsilitudinē sequēdas putāt. Rursus. q̄ vnāquāq; istarū. xlviij sectarū. p̄t quisq; seq̄ habitū ceterorū philosophorū. Itēq; p̄t alius habitū cōcorū. Ex hac etiā differētia duplicat̄. et nonaginta sex sūt. Demde q̄ earū singulas q̄q; ita tueri hōies possunt atq; sectari. ut aut ociosam diligant vitā sicut hī qui tantūmō studiū dōct̄rme vacāe voluerūt atq; valuerūt: aut negociosam. sicut hī qui cū philosopharentur. tamen administratione rei publice. regendisq; rebus hūanis occupatissimi fuerūt: aut ex utroq; genere temperatā. sicut hī qui p̄m̄ erudito ocio. p̄m̄ necessario negotio. alternātia vite sue tempora tribuerūt. Propter has dīas p̄t etiam triplicari numerus iste sectarū: et adducetas octoginta octo p̄duci. Nec de varronis libro quantum potui breuiter ac dilucide posui. Inias cuius meis explicitis verbis. Quō aut̄ refutatis ceteris vnā eligat quā vult esse acadēmicorū veterū quos a platone institutos usq; ad polemonē q̄ ab illo q̄rtus eius scolā tenuit que acadēmia dicta ē habuisse certa dogmata vult videri. et ob hoc distinguit ab acadēmicis nouis quib; incerta sūt oīa: quod phie genus ab archēfila cepit successore polemonis. eāq; sectā idē veterū acadēmicorū. sicut dubitacōe ita omni errore carē arbitret̄: longū ē p̄ oīa demonstrāe: nec tñ omni ex pte refomittēda ē. Remouet ergo p̄us illas omnes dīas que numerū multiplicauerunt sectarū: quas ideo remonēdas putat: q̄ nō in eis est finis boni. Neq; enī existimat ullā phie sectā esse dicēdā q̄ nō eo distet a ceteris q̄ diuisos habeat fines bonorū et malorū:

quidē nulla est homini causa philo-
sophādi: nisi ut beatus sit. Quod autē
beati facit ipse est finis boni. Nulla est
igitur causa philosophādi: nisi finis
boni. Quāobrem que nullū boni finez
sectatur: nulla phie secta dicēda est.
Cū ergo q̄ritur de sociali vita. utrū sit
tenenda sapiēti ut sūmū bonū quo fit
hō beatus. ita velit et curet amici sui q̄z
admodū suū. an sue tantūmō beati-
tudinis causa faciat quicquid facit: nō
de ipso sūmo bono questio est: s; de as-
sumendo vel non assumēdo socio ad
huius p̄cipacōz boni. nō p̄pter seipm
sed p̄pter eundē sociū ut eius bono ita
gaudeat. sicut gaudet suo. Item cum
queritur de achademicis nouis quibz
in certa sūt oīa. vtruz ita sint res ha-
bende in quibz philosophādū est. an
sic alijs phis placuit certas eas h̄re
debeamus: nō q̄ritur quid in boni fine
sectādū sit: sed de ipius boni veritate
quod videtur sectandū. vtrū sit nec ne
dubitandū hoc est. ut id plamius elo-
quar. vtrū ita sectandū sit. ut qui se-
ctatur dicat esse verū. aut qui sectat̄
dicat verū sibi videri etiā si forte sit fal-
sum tamē vterqz sectetur vnū atqz idē
bonū. In illa etiā dīa q̄ adhibetur ex
habitu. et osuetudine amicōz nō q̄ri-
ritur quisnam sit finis boni: sed vtrum
in illo habitu et osuetudine sit viuēdū
ei qui verū sectatur bonū: quodlibet
ei verū videatur esse atqz sectandum.
Demqz fuerūt qui cū diuersa seq̄ren̄
bona finalia. alij virtutē. alij voluptā-
tē. eundē tñ habitū et osuetudine tene-
bāt: ex quo cīnici appellabāt̄. Ita illō
quicquid ē. vñ phicīnici discernūt̄ a ce-
teris ad eligendū ac tenendū bonū
quo beati fierēt: vtiqz nil valebat. Nā
si aliq̄d ad hoc interesset: p̄fecto idē
habitus eundē finē sequi cogeret: et
diuersus habitus. eundē sequi finem
nō sīmeret. **Capitulū secundū.**

Tribz q̄ illis vite generibz vno
scilicet nō segmter sed in otēplacōne
vel inquisicōne veritatis ocio so altero
in gerendis rebz hūanis negocio so.
tercio ex vtroqz genere tempo. cū
queritur quid horz sit potius eligen-
dū: nō finis boni habet otrousiā. sed
quid horz triū difficultatē vel facilita-
tē afferat ad osequēdū vel retinendū
finē boni. id in ista questione versat̄.
Finis enī boni. cū ad eū quisqz puene-
rit: p̄tinus beatū facit. In ocio autē
literato vel in negocio publico vel q̄n
vtrūqz viciū agitur: nō otinuo quis-
qz beatus est. Multi quippe in quoli-
bet horz triū possunt viuere: et i appe-
tendo boni finē quo fit homo beatus
errare. Alia est igitur questio de fini-
bus bonoz et maloz que vnamqz
phoz sectā facit. et alie sūt questio-
nes de sociali vita. de cūctacōne acha-
demicoz. de vestitu et victu cīnicoz.
de tribz vite generibz ocio so. actuo so
ex vtroqz modificato. quarū nulla est
in qua de bonoz et maloz finibz dis-
putatur. Pro inde qm̄ marcus varro
has quatuor adhibēs dīas id ē ex vi-
ta sociali. ex achademicis nouis ex ci-
nicis: ex isto vite genere tripartito. ad
sectas ducentas octoginta octo per-
uenit. et si q̄ alie possunt similiter ad-
ici. remotis eis omibz qm̄ de sectādo
sūmo bono nullā inferūt questionez:
et ideo secte nec sūt nec vocande sunt
ad illas duodecā. in quibus q̄ritur quod
sit bonū hōis quo assecuto sit beatus
ut eis vnā veraz ceteras falsas osten-
dat esse reuertitur. Nam remoto illo
tripartito genere vite. due p̄tes huius
numeri detrahūtur: et secte nonagim-
ta sex remanent. Remota vero dīa ex
cīnicis addita: ad dimidiū redigūtur
et. xlviij. sūt. Auferamus etiā quod
ex achademicis nouis adhibitu est:
rursus dimidia pars remanet: id est

viginti quatuor. De sociali quæ vita quæ
 accesserat similiter auferatur et duo
 decim sunt relique: quas ista differen-
 tia ut. xxij. fierent duplicauerat. De
 his ergo duodecim nichil dici potest: cur
 secte non sint habende. Nichil quippe
 aliud in eis queritur quam finis bonorum et
 malorum. Inuentis autem bonorum finibus:
 perfecto contrario sunt malorum. Hec
 autem ut ita fiat duodecim secte illa quatuor
 triplicatur voluptas. quies. utrum-
 que et prima nature: que primæ gemina var-
 ro vocat. Hec quippe quatuor dum singu-
 latim virtuti aliquando subduntur ut non propter
 se ipsa sed propter officium virtutis appeten-
 da videantur. aliquando preferuntur ut non propter
 se ipsa sed propter hoc adipiscenda vel con-
 seruanda necessaria virtus putentur. ali-
 quando iunguntur ut propter se ipsa et vir-
 tus et ista appetenda credantur: quæterna-
 rium numerum tripliciter reddunt. et ad duo-
 decim sectas perueniunt. Ex illis autem
 quatuor rebus varro tres tollit. vol-
 uptatem scilicet et quietem. et utrumque non
 quod eas improbet: sed quod primæ gemina illa
 nature et voluptatem in se habeant et
 quietem. Quid ergo opus est ex his
 duabus tria quedam facere. duo scilicet dum
 singulatim appetuntur. voluptas. aut
 quies. et tertium. cum ambe simul: quoniam
 de prima nature. et ipsas et propter ipsas
 alia multa continentur. De tribus ergo se-
 ctis ei placet diligenter esse tractandum
 que nam sit potius eligenda. Non enim verum
 plusquam unam veram rationem esse permittit: si-
 ue in his tribus sit siue alicubi alibi quod
 post videbimus. Interim de his tri-
 bus quomodo unam varro eligat quantum
 breuiter apteque possumus disseramus.
 Iste nempe tres secte ita sunt: cum vel
 prima nature propter virtutem. vel virtus
 propter prima nature vel utraque id est et
 virtus et prima nature propter se ipsa sunt
Questio. Capitulum secundum.
 Quid ergo istorum trium sit verum

atque sectandum: isto modo persuadere con-
 natur. Primum quia summum bonum in phi-
 losophia non arboris non pecoris. non dei sed hominis
 queritur: quid sit ipse homo querendus
 putat. Venit quippe in eius natura
 duo esse quedam. corpus et anima: et
 horum quidem duorum melius esse animam:
 longeque prestantius omnino non du-
 bitat. Sed utrum anima sola sit homo.
 ut ita sit ei corpus tanquam equus equi-
 ti. equus enim non homo et equus. sed so-
 lus homo est ideo tamen equus dicitur quod
 aliquo modo se habet ad equum: an cor-
 pus solum sit homo aliquo modo se habens
 ad animam sicut poculum ad potum. non
 enim calix et potio quam continet calix simul
 dicitur poculum sed calix solus. ideo tamen
 quod potum continende sit accommodatus:
 an vero nec anima sola. nec solum cor-
 pus sed simul utrumque sit homo cuius
 pars sit una siue anima siue corpus.
 ille autem totus ex utroque constet ut ho-
 mo sit. sicut duos equos iunctos bigas
 vocamus. quorum siue dexter siue
 sinister pars sit bigarum. unum vero eor-
 um quomodo se habeat ad alterum bigarum
 non dicimus. sed ambos simul horum aut
 trium hoc eligit tertium: hominem nec ani-
 mam solam. nec solum corpus. sed animam
 simul et corpus esse arbitrat. Proinde
 de summum bonum hominis quo fit beatus. ex
 utriusque rei bonis consistere dicit. et ani-
 me scilicet et corporis. Ac per hoc prima illa
 nature propter se ipsa existimat expe-
 ctanda: ipsamque virtutem quam doctrina in-
 serit velut artem viuendi quam in anime hominis
 est: excellentissimum bonum. Quia propter
 eadem virtus id est ars agende vite cum
 accepit prima nature quam sine illa erant. sed
 tamen erant etiam quam eis doctrina ad huc
 deerat. omnia propter se ipsam appetit. si-
 mulque etiam se ipsam: omnibusque simul et
 se ipsa vitatur eo fine et omnibus ut delecte-
 tur atque fruatur. magis minusque: ut
 queque inter se maiora atque minora sunt.

7

vo
 acione
 alio
 olo
 cu
 agre
 sed
 fialia
 men
 vntat
 puer
 aut
 vi qn
 qual
 quod
 iape
 beatus
 de fm
 namq
 quatu
 dicit
 amoz
 acholo
 null a
 nio d
 is varro
 d' ex vi
 us ex di
 rigo ad
 docto p
 mltit ad
 de scdo
 quod h
 orande
 us qm
 o h' beatus
 las ofren
 mo to
 re h' uis
 non agm
 ro d' ex
 redigunt
 ena quod
 h' b' uis
 anet: id est

in omnibus gaudes: et quedam minoria
si necessitas postulat. propter maiora vel
adipiscenda vel tenenda contempnes.
Omnis autem bonorum vel animi. vel corporis
nichil sibi virtus omnino imponit. Nec
enim bene vitatur. et seipam et ceteris que
hominem faciunt beatum bonis. **U**bi
vero ipsa non est. quolibet multa sunt bo-
na. non bono eius sunt cuius sunt: ac per
hoc iam non eius bona dicenda sunt: cui
male vitari utilia esse non possunt. Nec
ergo vita hominis que virtute et alijs ani-
mi et corporis bonis sine quibus virtus
esse non potest fruitur: beata esse dicitur.
Sivero et alijs sine quibus esse virtus
potest vel ullis vel pluribus: beatiores. **S**i
autem propter omnibus ut nullum omnino bo-
num desit vel animi vel corporis: beatissima.
Non enim hoc est vita quod virtus: quoniam non
omnis vita. sed sapiens vita virtus est: et
tamen qualiscumque vita sine ulla virtute potest
esse: virtus vero sine ulla vita non potest
esse. Hoc et de memoria dixerim atque
ratione: et si quid aliud est in homine. Sunt
enim hec etiam doctrina: sine hijs autem non
potest esse ulla doctrina: ac per hoc nec
virtus que utique dicitur. Bene autem
currere. pulchrum esse corpe viribus in-
gentibus prevalere. et cetera huiusmodi
taliter sunt: ut et virtus sine hijs esse pos-
sit: et ipsa sine virtute bona sunt. Tamen
et secundum istos etiam ipsa propter seipam di-
ligit virtus: vitaturque illis et fruitur: si-
cut virtute decet. **H**anc vitam beatam etiam
socialiter prohibet esse. que amicorum bona
propter seipam diligit sic sua: eisque propter
seipos hoc velit quod sibi: siue in domo sint
omnes et liberi et quicumque domestici: siue
in loco ubi domus est eius sicuti est
urbis. ut sunt homines qui ciues vocantur: siue
in orbem toto. ut sunt gentes quas ei so-
cietas humana coniungit: siue in ipso
mundo qui censetur nomine celi et terre. si-
cut esse dicitur quos voluit amicos esse
hominem sapientem: quos familiaris an-

gelos dicimus. De bonorum autem et con-
trario malorum finibus negat ullo mo-
do esse dubitandum: et hanc inter se et no-
uos academicos affirmat esse di-
stantiam: nec eorum interest quicquam siue
civico. siue alio quolibet habitu et vi-
ctu. in hijs finibus quos veros putant
quisque philosophetur. **E**x tribus pro-
tergo illis vite generibus. otioso. actu-
oso. et quod ex utroque oppositum est hoc ter-
tium sibi placere adseuerat: hoc sensisse
atque docuisse academicos veteres
varro asserit: auctoritate athiocho ma-
gistro ciceronis et suo. **Q**ue sane ci-
cero in pluribus fuisse stoicum quam vete-
rem academicum vult videri. **S**i quid
ad nos. si potius de rebus ipsis iudica-
re debemus quam pro magno de hominibus quod
quisque senserit sciret. **C**a. quartum.

Stergo queratur a nobis quod ci-
uitas dei de hijs singulis inter-
rogata respondeat. ac primum de finibus
bonorum malorumque quid sentiat: respon-
debit eternam vitam esse summum bonum. eter-
nam vero mortem summum malum: propter illas
primum adipiscendam. istamque vitandam:
recte nobis esse viuendum. **P**ropter quod
scriptum est. **I**ustus ex fide vivit. **Q**uia ne-
que bonum nostrum iam videmus. unde oportet
ut credendo quaramus: neque ipsum re-
cte vivere nobis ex nobis est. nisi cre-
dentes adiuuet et orantes qui et ipsam
fidem dedit qua nos ab illo adiuuan-
dos esse credamus. **I**lli autem qui in ista
vita fines bonorum et malorum esse puta-
uerunt. siue in corpe siue in animo. siue
in utroque ponentes summum bonum: atque ut
id explicatius eloquar. siue in voluptate.
siue in virtute. siue in utraque: siue
in quiete siue in virtute. siue utraque: siue
in voluptate simul et quiete siue in vir-
tute. siue in utrisque: siue in primis natu-
re. siue in virtute. siue in utrisque: bene
beati esse. et a se ipsis beati fieri mira va-
nitatem voluerunt. **I**rritum hoc veritas p-

prophetā dicētem. **D**ñs nouit cogitacōnes hōim: qm̄ vane sūt. **V**el sicut hoc testimoniu posuit apostolus: dominus nouit cogitacōnes sapientiu: qm̄ vane sūt. **Q**uis enī sufficit quāto uis eloquētie flumie vite huius miseras explicare? **Q**uā lamētatus ē cetero in solacōne de morte filie sicut posuit. **S**z quātū est qd̄ potuit? **E**a quippe qui dicūtur p̄ma natūe. quādo. vbi. quomō tā bene se h̄re ī hac vita possūt: ut nō sub incertis casibz fluctuēt? **Q**uis enī dolor contrariis voluptati que inquietudo contraria quieti: in corpore cadere sapientis nō p̄t? **M**emborum certe amputacō vel debilitas hōimimis expugnat incolumitatē: deformitas pulchritudinē. m̄bellitas sanitatē: vires lassitudo: mobilitatē corpore aut tarditas. **E**t quid horū est. qd̄ nequeat in carnē sapientis irruere? **S**tatus quolibet corpore atqz motus cū decentes et congruēt sūt: inter nature p̄ma numeratur. **S**ed quid si alia qua mala valitudo membra tremore concuciat? **Q**uid si usqz ad ponēdas in terrā manus dō: si sp̄ma curuetur et hōimē quodāmodo quadrupedē faciat? **N**ōne om̄e statuendi corpore et mouēdi sp̄cie decusqz pueritatis? **Q**uid ipius animi p̄migētia que appellat̄ bona: vbi duo p̄ma ponūt p̄pter op̄tationē p̄ceptōnēqz veritatis sensū et intellectū? **S**ed qualis quantusqz remanet sensus: si ut alia taceā fiat hō sordidus et cecus? **R**acō vero et intelligētia quo recedat: vbi sopietur: si aliquo morbo efficiatur insanus? **F**renetici multa absurda cū dicūt vel faciūt plerumqz a bono suo p̄posito et moribus aliena ymo suo bono proposito moribusqz contraria. siue illa cogitemus. siue videamus: si digne cōsideremus: lacrimas tenē vix possumus. aut forte nō possumus. **Q**uid dicam de

hīs qui demonū paciūtur incurfus? **S**ibi habēt absconditā. vel obrutam intelligētiā suā qm̄ scdm̄ suā volūtate et anima corpore. et corpore malignus virtus spiritus? **E**t quis cōfidit hoc malū in hac vita vniē nō posse sapientis? **D**einde p̄ceptō vitatis ī hac carne qualis aut quanta est. qm̄ sicut legimus in vtrāqz libro sapientie. corpus corruptibile aggruat animā. et deprimat terrena in habitacō sensus multa cogitantē? **I**mpetus porro vel appetitus actōnis si hoc mō recte latine appellatur ea quā greci vocāt ormen. quia et ipam p̄ma nature deputat hōim: nōne ipse est quo gerūtur etiam insanorū illi miserabiles motus. et facta q̄ horremus qm̄ pueritatis sensus. ratioqz sopiatur? **P**orro ipa virtus que nō est inter p̄ma nature qm̄ eis postea doctrina introducētē superuenit. cū sibi honorū culmē vendicet hūanorū: quid hic agit nisi p̄petua bella cū vicinis. nec exterioribz. s̄ interioribz. nec alienis. s̄ plane nr̄is. et pp̄riis. et maxime illa q̄ grece sophrosime. latine tēperātia nominatur. qua carnales frenantur libidines ne in queqz flagicia mentē cōsentientē trahāt? **N**eqz enī nullū ē viciū. cū sicut dicit apostolus caro cōcupiscat aduersus spiritū. cui vicio contraria virtus est: cū sicut idē dicit. spūs occupiscat aduersus carnē. **H**ec enī inquit sibi inuicē aduersantur: ut nō ea que vultis faciatis. **Q**uid aut facere volumus cū p̄fici volumus finē summi hōim: nisi ut caro aduersus spiritū nō occupiscat. nec sit ī nobis hoc viciū contra qd̄ spūs cōcupiscat? **Q**uod in hac vita quamuis velimus qm̄ facere non valemus. id saltē in adiutorio dei faciamus: nec carni occupiscētī aduersus spiritū. spū succūbētē cadamus: et ad p̄petrandū peccatū nr̄a cōsensione p̄trabamur. **A**bsit ergo ut quādiu in

hoc bello intestino sumus: iam nos beatitudinem ad quam vincendo volumus peruenire: adeptus esse credamus. Et quis est usque adeo sapiens ut contra libidines nullum habeat omnino officium? Quid illa virtus que prudentia dicitur: nonne tota vigilantia sua bona discernit a malis: ut in illis appetendis istisque vitandis nullus error obrepatur? Ac per hoc et ipsa nos in malis vel mala in nobis esse testatur. Ipsa enim docet malum esse ad peccandum sentire: bonumque esse ad peccandum non sentire libidini. Illud tamen malum cui nos non consentire docet prudentia: facit temperantia: nec prudentia: nec temperantia tollit huic vite. Quid iusticia: cuius munus est sua cuique tribuere? Unde fit in ipso homine: quidam iustus ordo nature: ut anima subdat deo: et anime caro: ac per hoc deo et anima et caro. Nonne demonstrat in eo se adhuc opere laborare potius: quam in huius operis iam fine requiescere? Tanto minus quippe anima subditur deo: quanto minus deum in ipsis suis cogitationibus concipit: et tanto minus anime subditur caro: quanto magis aduersus spiritum occupatur. Quam diu ergo nobis inest hec infirmitas: hec pestis: hic languor: quomodo nos iam saluos: et si nondum saluos: quomodo iam beatos illa finali beatitudine dicere audebimus? Tam vero illa virtus cuius est nomen fortitudo in quantacumque sapientia euidentissima testis est humanorum malorum: que compellitur patientia tolerare. Que mala stoici phisicorum qua fronte mala non esse ostendunt quibus fatentur: si tanta fuerint ut eas sapiens vel non possit: vel non debeat sustinere: cogit eum mortem sibi inferre: atque ex hac vita emigrare. Tantus autem superbie stupor est: in hijs hominibus hic se habere finem boni et a seipsis fieri beatos putantibus ut sapiens eorum hoc est

quale mirabilivitate describitur: etiam exerceat obsurdescat: obmutescat: membris debilitetur: doloribus crucietur: et si quid aliud talium malorum dici aut cogitari potest incidat in eum quo sibi mortem cogatur inferre: hanc in hijs malis vitam constitutam eum non pudeat beatam vocare. O vitam beatam: que ut finitur: mortis queit auxiliu. Si beata est: maneat in ea. Quomodo ista non sunt mala que vincunt fortitudinis bonum: eademque fortitudinem non solum sibi cedere: verum etiam delirare oppellunt: ut eandem vitam et dicant beatam: et persuadeant esse fugiendam. Quis usque adeo cecus est ut non videat quod si beata esset: fugienda non esset: si aperta infirmitatis voce fugienda fatentur. Quid igitur cause est: cur non etiam misera fracta superbie ceruice fatentur? Vtrum obsecro cato ille patientia: an potius impatientia se permitit? Nonne hoc fecisset: nisi victoria cesaris impatienter tulisset. Vbi est fortitudo? Nempe cessit: nempe succubuit: nempe usque adeo superata est: ut vitam beatam delinqueret: desereret: ac fugeret. An non erat iam beata? Misera ergo erat. Quomodo igitur mala non erant: que vitam miseram fugiendamque facebant? Quapropter etiam ipsi qui mala ista esse confessi sunt sic peripatetici: sicut veteres academici: quorum sectam varro defendit: tolerabilis quidem locutus est: sed eorum quod mirus est error quod in hijs malis: etsi tam grauia sunt ut mortem fugienda sint ab ipso sibi met illata qui hic patientur: vitam beatam tamen esse ostendunt. Mala sunt inquit tormenta atque cruciatus corporis: et tanto sunt peiora: quanto potuerit esse maiora: quibus ut careas ex hac vita fugiendum est. Qua vita obsecro? Hanc inquit que tantis aggrauatur malis. Certe ergo beata est in esdes malis: propter que dicitur esse fugienda: an ideo beatam dicitur: quod licet tibi ab hijs malis

aprobamus. **N**ā vnde ista dei ciui-
tas de qua huius opis ecce iam vnde
nonūdecimū librū versamus in mani-
bus. vel in choroaretur exortu vel p gres-
deretur excursu vel apphenderet debi-
tos fines: si nō esset socialis vita san-
ctorū. **S**ed in huius mortalitatis eru-
na. qd et quātis abūdēt malis socie-
tas hūana: quis enumerare valeat?
quis estimare sufficiat? **A**udiāt apd
comicos suos. hōiez cū sensu atqz cō-
sensu omī homini dicere: duxi vxorez
quā ibi miserā vidi. nati filij. alia cu-
ra. **Q**uid in de; illa que i amore vicia
cōmemorat idē terēcius. iniurie. suspi-
tiones. inimiciā. bellum. pax rursus?
Rōne res hūanas vbiqz impleuerit?
Rōne hęc et i amicorū honestis amo-
ribz plerūqz cōtīgūt? **R**ōne hīs usqz
quaqz plene sūt res hūane: vbi iniuri-
as. suspicōnes. inimiciās. bellū. ma-
la certa sentimus. pacē vero incertuz
bonū: quomā corda eorū cū quibz eā
tenere volumus ignoramus. et si nos-
se hodie possemus. qualia cras futura
essent utiqz nesciremus? **Q**ui porro in-
ter se amiciores solent esse vel debent:
quā qui vna etiā cōtinētur domo? **E**t
tū quis inde securus est. cū tanta sepe
mala. ex eorū oculis infidijs existe-
rent. tanto amarior quāto pax dulcis-
or fuit que vrē putata est. cū astutis-
sime fingeret? **P**ropter qd omniū pe-
ctora sic attingit ut cogat i gemitū:
quod ait tullius. **N**ulle sūt ocul cōres
infidie: quā hęc que latēt i simulacō-
ne officij: aut in aliquo necessitudinis
noie. **N**ā eū qui palā est aduersarius
facile cauendo vitare possis. **H**oc v-
ro oculū intestmū ac domesticū ma-
lū non solū existit. verū etiā oprimit:
antequā pspicere atqz explorare po-
tueris. **P**ropter qd et vna vox illa et
inimici hōis domesticū eius. cū magno
dolore cordis auditur: quia si quisqz

tam fortis sit. ut equo animo pferat.
vel tam vigilans ut puido dñlio ca-
ueat. que aduersus eū molitur amici-
cia simulata: eorū tū hominū pfidoz
mala cū eos esse pessimos experitur. si
ipē bonus est grauitē exerceat ne-
cesse est: siue semp mali fuerint et bo-
nos se finxerint: siue in istā maliciā
ex bonitate mutati sint. **S**i ergo do-
mus omne pfugiū in hīs malis hu-
mani generis tuta nō est quid ciuitas
que quāto maior ē tanto forū eius li-
tibus et ciuilibz et criminalibz pleni-
etiā si quiescant nō solū turbulēte. verū
sepius et cruenta sedicōnes ac bella
ciuilia. **A** quorū euentis sūt aliquan-
do libere ciuitates: a piculis nūquam.
Quid ipaui? **C**apitulū sextū
Odia hōim de hominibz que ci-
uitatibz etiā quātalibz pace manens-
tibus deesse nō possunt: qualia puta-
mus esse. quā misera. quā dolēda. qñ
quidē hñ iudicat. qui dñcias eorū
de quibz iudicant cernere nequeunt?
Sunde sepe cogūtur tormentis inno-
centiū testiū ad alienā causam pñē-
tem querere veritatē. **Q**uid cū in sua
causa quisqz torquetur: et cū queritur
vtrū sit nocēs cruciatur et innocens?
Luit p incerto scelere certissimas pe-
nas: nō quia illud cōmisisse detegit?
sed quia nō cōmisisse nescatur. **A**c per
hoc ignorātia iudicis: plerūqz est ca-
lamitas innocētis. **E**t qd est intolera-
bilis. magisqz plangēdū rigandū:
qz si fieri posset fontibus lacrimaz cū
ppter ea iudex torqueat accusatū. ne
occidat nesciēs innocentē sit p igno-
rantie miserā: ut et tortū et innocentē
occidat: quē ne innocentē occideret
torserat. **S**i enī scdm istoz sapiētiaz
delegēt ex hac vita fugere quā diu-
tius illa sustinere tormēta: qd nō cō-
misit. cōmisisse se dicit. **Q**uo damnato
et occiso. utrū nocētē an innocentēz

iudex occideret adhuc nefas: quem
ne innocentē nesciēs occideret. tor-
sit. ac per hoc innocentes. et ut sciret tor-
sit. et dū nefaret occidit. In his tene-
bris vite socialis. se debet iudex ille sa-
piens: an nō audebit? Sed debet pla-
ne. Cōstringet enī eū. et ad hoc offi-
ciū pertrahit hūana societas: quā de-
serere ne phas duc. Hoc enī ne phas
esse nō ducit. qđ testes innocentes in
caulis torquetur alienis. quod hij qui
arguuntur vi doloris plerūq; supati et
de se falsa confessi etiā puniuntur innocē-
tes: cū iā torti fuerint innocentes. Qđ
et si nō morte puniuntur: in ipis vel ex
ipsis tormentis plerūq; moriuntur. Quod
aliqui et ipsi qui arguunt. hūane socie-
tati fortasse ne crimina impunita sint
pdesse cupientes. et mentientibus testibus
reos ipso dētra tormentā durate immā-
niter nec fatente: probare quod obis-
ciūt nō valentes quāuis vera obice-
runt: a iudice nesciente damnant. Hec
tot et tāta mala nō deputat esse pccā.
Nō enī facit hec sapiens iudex nocē-
di voluntate sed necessitate nesciendi:
et tñ qua cogit hūana societas: ne-
cessitate etiā iudicādi. Hec est ergo
quā dicimus miseria certe hominis: et si
nō malicia sapiētis. An vero necessi-
tate nesciendi atq; iudicādi torqueat
in fontes. punit in fontes: et parū ē illi
quod nō est reus. si nō sit in sup et be-
atus. Quāto osideratius et hōie di-
gnus agnoscit iusta necessitate mi-
seriā: eamq; odit in se. et si pie sapit.
clamat ad deū. de necessitatibus meis
erue me dñe. ¶ Capitulum septimū.

Dost civitatē vel urbem sequitur
orbis terre in quo terciū gradū
ponit societas hūane. incipientes a
domo atq; inde ad urbem. deinde ad
orbem terre p grediēdo veniētes: qui
utiq; sicut a quaz. ogeries. quāto ma-
ior ē tāto piculis plerūq;. In quo p mū

linguarū diuersitas: hominē alienat
ab hōie. Nam si duo sibi inuicē fi-
ant obuiā. neq; pterire sed simul esse
aliqua necessitate cogāt. quoz neu-
ter linguā nouit alterius: facilius fi-
bi muta aīalia etiam diuersi generis.
quā illi cum sint hōies ambo sociātur.
Qñ enī q̄ sentiūt inter se comunicare
nō possunt ppter solaz diuersitatē lin-
gue. nichil pdest ad sociādos hō-
mīnes tanta similitudo nature: ita ut
libentius homo sit cū cane suo quā cū
homine alieno. At enim op̄ra data ē
ut impiosa ciuitas nō solū iugū. verū
etiā linguā suam dominis gentibus per
pacē societatis imponeret: p quā non
desset. imo et abūdaret etiā inter p-
tū copia. Verū est. Sed hoc q̄ mul-
tis et q̄ grandibus bellis quāta stra-
ge hōim. quāta effusioe humani san-
guinis cōpatū est quibus trāfactis nō
est tamē eorūde maloz finita miseria.
Quāuis enim nō defuerint neq; desint
hostes et extere nacōnes cōtra quas
semper bella gesta sunt et gerūtur: tñ
etiā ipa impij latitudo peperit p̄ioris
generis bella. socialia scilicet et ciuilia
quibus miserabilius quatitur huma-
num genus: siue cū belligerat ut ali-
quādo oq̄escat. siue cū timetur ne rur-
sus exurgat. Quoz maloz multas
et multiplices clades duras et diras
necessitates si ut dignū est eloqui ve-
lim quāq; nequaquā sicut res postu-
lat possim: quis erit plix disputacō-
nis modus? Sed sapiēs inquit ius-
ta bella gesturus est quasi se hōiem
meminit. multo magis dolebit iusto-
rū necessitate: sibi extitisse belloz: qz
nisi iusta essent. ei gerēda nō essent:
ac p hoc sapiētī nulla bella essent. In-
iquitas enī partis aduersē iusta bella
ingerit gerēda sapiētī. Que iniqual
utiq; hōis est dolenda. qz hōim est: et
si nulla ex ea bellandi necitas nascēt.

Hec itaq; mala tā magna. tam hor-
renda. tā seua. quisquis cū dolore cō-
siderat. miseriaz necesse est fateatur.

Quisquis autē vel patitur ea sine animi
dolore vel cogitat. multo utiq; misel-
us: ideo se putat beatū: quia a huma-
nū perdidit sensū. ¶ **Ca. octauū.**

Sicut nō ɔtingat quedā igno-
rantia similis dementie. que ta-
men in huius vite misera ɔdicōne se-
pe ɔtingit ut credatur vel amicus esse
qui inimicus est. vel inimicus qui ami-
cus est. quid nos ɔsolatur ī hac hūa-
na societate errorib; erūm; q; plerū-
sima: nisi fides nō ficta et mutua dile-
ctio veror; et bonor; amicor;. Quos
quāto plures et in locis plurib; habe-
mus: tanto lōgius latiusq; metuimus:
ne quid eis ɔtingat mali de tātis ma-
lor; aggerib; huius seculi. Non enī
tantūmodo solliciti sumus ne fame. ne
bellis. ne morbis. ne captiuitatib; affli-
gantur. ne in eadē seruitute talia pa-
ciant. qualia nec cogitare sufficimus:
verū etiā ubi timor est multo amarior;
ne in phidiā. malicia; nequiciāq; mu-
tentur. Et qñ ista ɔtingūt. tanto utiq;
plura quanto illi sūt plures. et in nrām
noticiā pferūtur: quibus cor nrām fla-
gris vratur. quis p̄t nisi qui tāta sen-
tit aduertere? Mortuos quippe audire
mallems. quāuis et hoc sine dolo-
re nō possemus audire. Quorū enim
nos vita ppter amicitie specialis sola-
cia delectabat: vnde fieri p̄t ut eorum
mors nullā nobis ingerat mestitudi-
nē. Quā qui phibet. phibeat si potest
amica colloquia: interdicit amicabile
societate. vel interdicit affectū hūa-
narū oīm necessitudinū: vincula mē-
tis immittit stupore disrūpat: aut sic eis
vtedū censeat: ut nulla ex eis animū
dulcedo pfundat. Quod si fieri nullo
modo p̄t: etiā hoc quo pacto futurū
est. ut eius nobis amara mors non sit

cuius dulcis est vita. Hinc enim est
et luctus quoddā nō imbūamī cor: dis
quasi vulnus aut vlcus: cui sanando
adhibent officiose ɔsolacōes. Non
enī p̄terea nō ē qđ sanet: qm̄ quāto
est animus melior: tāto ī eo citius fa-
ciliusq; sanatur. Cū igitur etiā de caris-
simo; mortib; maxie quor; sūt hu-
mane societati officia necessaria. nūc
mitius. nunc asperius affligatur vita
mortalū; mortuos tñ eos quos dili-
gimus. quāvel a fide vel a bonis mori-
bus lapsos. hoc est in ip̄a anima mor-
tuos: audire seu vidē mallems. Qua
ingenti materia plena est terra: ppter
quod scriptū est. Nunquid nō tēpta-
tio est vita hoīs super terrā. Et ppter
qđ ip̄e dñs ait. Se mūdo ab scanda-
lis. Et iterū. S̄m abūdauit inquit imi-
quitas: refrigescet caritas multorūm.
Ex quo fit ut hoīs amicos mortuis gra-
tulemur: et cum mors eor; nos cōtri-
stet. ip̄a nos certius consoletur: quo-
mā caruerūt malis quibus in hac vi-
ta etiā boni hoīs vel cōterūtur. vel de-
prauantur. vel in vtroq; periditātur.

In societate vero san-
ctorū angelor; quā phi illi qui nobis
deos amicos esse voluerūt quarto cō-
stituerūt loco velut ad mundū venie-
tes ab orbe terrar; ut sic quoddāmo-
do cōplecterētur et celū nullo modo
quidem metuimus. ne tales amici vel
morte nos sua vel de prauacōe contri-
stent. Sed qz nobis nō ea qua homi-
nes familiaritate miscentur. qđ etiā
ip̄m ad erūnas huius p̄tinet vite: et
aliquādo satanas sicut legimus trās-
figurat se velut angelū lucis ad tem-
ptādū eos. quos ita vel erudiri opus
est vel decipi iustū est: magna dei mi-
sericordia necessaria est. ne quisq; cū
bonos angelos amicos se h̄re putat.
habeat malos demōes fictos amicos:
eosq; tāto nocētiores: quāto astutiores

ac fallaciores patiatur inimicos. Et
cui magna ista dei misericordia neces-
saria est. nisi magne humane misericordie: quae
ignorantia tanta permittitur. ut facile istos.
rui simulacoe fallatur. Et illos quidem
phos in impia ciuitate. qui deos sibi
amicos esse dixerunt. in demones ma-
lignos incidisse certissimum est: quibus
tota ipsa ciuitas subditur: eternum cum
eis habitura supplicium. Ex eorum quippe
sacris vel potius sacrilegis quibus
eos colendos. et ex ludis immundissi-
mis. ubi eorum crimina celebrantur. quibus
eos placandos putauerunt: eisdem
ipsis auctoribus et exactoribus talium rati-
onibus dedecorum: satis ab eis qui colantur
aperit est. ¶ Capitulum decimum.

Sed neque sancti et fideles unius
veri dei sumique cultores. ab eo-
rum fallaci et multiformi temptatione securi
sunt. In hoc enim loco infirmitatis et
diebus malignis. etiam ista sollicitudo
non est inutilis: ut illa securitas ubi pax
plenissima atque certissima est: deside-
rio feruentiore queratur. Ibi enim erunt
nature munera: hoc est que nature nostre
ab omnium naturarum creatore donantur:
non solum bona. verum etiam sempiterna:
non solum in aetate qui sanabitur per sapien-
tiam: verum etiam in corpore. quod resurrectione
renouabitur. Ibi virtutes non contra
ulla vitia vel mala quecumque certantes:
sed habentes victoriae permixtum eter-
nam pacem: quam nullus aduersarius
inquietet. Ipsa est enim beatitudo finalis.
ipsa perfectio finis: qui consummationem non
habet finem. Dic autem dicimus quidem
beati: quoniam pacem habemus: quam tunc
hic haberi potest in vita bona. Sed hec
beatitudo illi quam finale dicimus bea-
titudinem comparata: prorsus misera repi-
tur. Hanc ergo pacem qualis hic po-
test esse mortales homines in rebus mor-
talibus quoniam habemus si recte viuimus
bonis eius recte utitur virtus: quando

vero eam non habemus: etiam malis quae
homo patitur bene utitur virtus. Sed
tunc est vera virtus. quando et omnia
bona quibus bene utitur et quicquid
in bono vsu bonorum et malorum facit: et
seipam ad eum finem refert ubi nobis ta-
lis et tanta pax erit: qua melior et ma-
ior esse non possit. ¶ Ca. vndecimum.

Quia propter possumus dicere fi-
nes bonorum nostrorum esse pacem: sic
eterna diximus vitam: presertim quia ipsi
ciuitati dei. de qua nobis est ista opor-
tissima disputatio in sancto dicitur psal-
mo. Lauda iherusalem dominum: lauda deum
tuum syon: quoniam confortauit seras portas
tuas benedixit filios tuos in te: qui po-
suit fines tuos pacem. Quoniam enim confirmate
fuerint serae portarum eius: iam in illam
nullus intrabit: nec ab illa ullus exi-
bit. Ac per hoc fines eius etiam debemus
intelligere pacem: quam volumus demon-
strare finale. Nam et ipsius ciuitatis
misticum nomen id est iherusalem quod ut
ante diximus visio pacis interpretatur.
Sed quoniam pacis nomen etiam in his rebus
mortalibus frequenter ubi utique non
est vita eterna: propterea finem ciuitatis
huius ubi erit summum bonum eius: eterna
vitam malimus commemorare. quam pa-
cem. De quo fine apostolus ait. Nunc
vero liberati a peccato. serui autem facti
deo: habetis fructum vestrum in sanctifica-
tione: finem vero vitam eternam. Sed rur-
sus quia vita eterna ab eis qui fami-
liaritate non habent cum scripturis sanctis
potest accipietur malorum vita vel secundum
quosdam etiam philosophos propter aeternam immorta-
litatem. vel secundum etiam fidem nostram propter
penas interminabiles impiorum. quae vti-
que in eternum cruciari non poterunt nisi
etiam vixerint in eternum: profecto finis
ciuitatis huius in quo summum habebit
bonum. vel pax in vita eterna. vel vita e-
terna in pace dicendus est: ut facilius ab
homine possit intelligi. Tantum est enim

212. 211. F

pacis bonū. ut etiā in rebus terrenis atq; mortalibus nichil gratius soleat audiri: nichil desiderabilius occupari: nichil postremo possit melius inueniri. De quo si aliquāto diutius loq; uoluerimus. nō erimus quantū arbitror onerosi legentibus: et ppter finē ciuitatis huius de qua nobis sermo est: et ppter ipam dulcedinē pacis q̄ omnibus cara est. ¶ Ca. duodecimū.

Quod enī mecum quisquis res hūanas naturāq; cōmunē ut cūq; inuenitur agnoscit. sicut nemo est qui gaudere nolit: ita nemo est qui pacē hēre nolit. Qñdoquidē t̄ipi qui bella uolūt. nichil aliud quā uincere uolūt. Ad gloriosam ergo pacē bellando cupiūt puenire. Nam quid est aliud victoria: nisi s̄biectō repugnātiū. Qd̄ cū factū fuerit: pax erit. Pacis igitur intencōne gerūtur et bella: ab hīs etiā qui uirtutē bellicā studēt exercere impando atq; pugnando. Unde pacē constat belli esse optabilem finem. Omnis enī homo etiā belligerando pacē requirit: nemo autē bellū. pacificādo. Nam et illi qui pacē in qua sūt p̄turbare uolūt nō pacē oderūt: s; eā p̄ arbitrio suo cupiūt cōmutari. Non ergo ut sit pax nolunt. sed ut ea sit quā uolūt. Demiq; et si per sedicōnez se ab alijs sepauerint: cū eis ip̄is conspiratis uel cōiuratis suis. nisi qualem cūq; specie pacis teneāt: non efficiūt qd̄ intendūt. Proinde latrones ip̄i ut uolentius et tutius infestisint paci ceteroz: pacē uolūt habere socioz. S; etsi vnus sit tam ipolens uiribus et oscaus. ita cauēs ut nulli socio se cōmittat. solusq; infidiās et preualens quibus potuerit opp̄ssis et exactis p̄das agat: cū eis certe quos occidere nō potest. et quos uult latere qd̄ facit: qualem cūq; umbrā pacis tenet. In domo autē sua cū uxore et cū

filijs. et si quos alios illic habet studet profecto esse pacatus: eis quippe ad nutū obtempantibus sine dubio delectatur. Nam et si nō fiat. indignat̄ corripit. uindicat. et domus sue pacē si ita necesse sit etiā seuiendo cōponit: quā sentit esse non posse: nisi eundam principio qd̄ ip̄e in domo sua est. cetera in eadez domestica societate subiecta sint. Ideoq; si offerret̄ ei seruitus pluriū. uel ciuitatis uel gentis. ita ut sic ei seruirēt quē admodū sibi domi sue seruirī uolebat: nō se iam latronē latebris conderet. sed regē cōspiciū sublimaret: cū eadē in illo cupiditas et malicia pmaneret. Pacē itaq; cum suis omnes habere cupiūt: quos ad arbitriū suū uolūt uiuere. Nam et cū quibus bellū gerūt suos facere si possunt uolunt: eisq; subiectis legis sue paces imponere. Sed faciamus aliquem qualē camit poetica et fabulosa narratio. Quē fortasse ppter ipam insociabilem ueritatem semihominē. q̄ hominē dicere maluerūt. Quāuis ergo huius regnū dire spelūce fuerit solitudo. tanq̄ malicia singularis. ut ex hac ei nomē inuentū sit. Brece nāq; malus cacus dicitur. qd̄ ille uocabatur: nulla conuix ei blandū ferret referretq; sermonē. nullis filijs uel alluderet puulis. uel grādiusculis imparet. nullo amica colloq̄o frueret̄. nec vulcani patris. quo uel b̄me tantū nō paruū felicioz fuit. quia tale monstrus nō genuit: nichil cuiquā daret. sed a quo poss; qui cqd̄ uellet et quantū poss; cū uellet auferret. Tamē in ipa sua spelunca solitaria cuius ut describit̄ semper recētē cede tepebat humus. nichil aliud q̄ pacem uolebat: in qua nemo illi molestus esset: nec eius quietē uis ullius terrore turbaret. Cū corpore demiq; suo pacem habere cupiebat. et quantū habebat. tm̄ illi bene

erat: quoniam quidem membris obtemperatis
 bus impabatur: et ut suam mortalitatem
 aduersum se ex indigentia rebellantem.
 ac seditionem famis ad dissociandam
 atque excludendam de corpore animam
 concitantem. quanta posset festinatione
 pacaret: rapiebat. necabat. vorabat et
 quousquam immans ac ferus pati tamen suevi
 te ac salutis immansiter ac ferociter con
 sulebat. Ac per hoc si pacem quam in sua spe
 lunca atque in seipso habere satagebat.
 etiam cum alijs habere vellet: nec malus.
 nec monstrum. nec semihomo vocaretur.
 Aut si eius corporis forma. et atrocium
 signum vomitus ab eo deterreret hominum
 societatem: forte non nocendi cupiditate.
 sed viuendi necessitate seuebat. Verum
 iste non fuerit vel quod magis creden
 dum est. non talis fuit qualis poetica vani
 tate describitur. Nisi enim nimis ac
 cusaretur cacus: parum hercules lauda
 retur. Talis ergo homo. siue semihom
 melius ut dixi creditur non fuisse sicut
 multa figmenta poetarum. Ipse enim se
 uissime fere. unde ille parte habuit fer
 ritatis. nam et semiferus dictus est. ge
 nus proprium per quandam pacem custodiunt.
 coeundo. gignendo. pariendo. fetus fo
 uendo. atque nutriendo: cum sint plerum
 que insociabiles et soliuage non scilicet
 ut oues. cerui. columbe. sturmi. apes:
 sed ut leones. vulpes. aquile. noctue.
 Que enim tigris non filiis suis imis im
 murmurat: et pacata feritate blandi
 tur? Quis miluus quantumlibet solita
 rius rapinis non circuuolat. non diu gremio
 copulat. nidum congerit. oua confouet.
 pullos alit: et quasi cum sua mrefami
 lias societate domesticam quanta pace
 potest conseruat? Quantomagis homo
 fertur quodammodo nature sue legibus.
 ad inuendam societatem pacemque cum hominibus
 quantum in ipso est omnibus obtinendam: cum etiam
 malis per suorum pacem belligerent. omnesque
 si possent suos facere velint ut vni cum ceteri

et cuncta deseruiant: quo pacto nisi ut
 in eius pacem. vel amando. vel timendo
 consentiant? Sic enim supbia peruerse
 imitatur deum. Odit namque cum socijs equi
 litatem sub illo: sed imponere vult so
 cius dominacionem suam per illo. Odit ergo
 iustam pacem dei: et amat inquam pacem
 suam. Non amare tamen qualem cuiusque pacem
 nullo modo potest. Nullius quippe vici
 um ita contra naturam est: ut nature de
 leat etiam extrema vestigia. Itaque pa
 cem iniquorum in pacis operacione iustorum
 ille videt: nec pacem esse dicendam qui
 nouit imponere recta prauis: et ordina
 ta peruersis. Quod autem peruersum est. hoc
 etiam necesse est ut aliquid et ex aliquid et cum aliquid
 rerum parte pacatum sit: in quibus est. vel ex
 quibus constat. Alioquin nichil esset
 omnino. velut si quisque capite deorsum
 pendeat. puerus est utique situs cor
 poris. et ordo membrorum: quod id quod de
 super esse natura postulat. subter est: et
 quod illa subter vult esse desuper factum est.
 Conturbabit carnis pacem ista puer
 litas: et ideo molesta est. Verum tamen
 anima corpori suo pacata est: et per eius
 salutem satagit: et ideo est qui doleat.
 Que si molestus eius exclusa disces
 serit quod diu operago membrorum manet
 non est sine quadam partium pace quod re
 manet: et ideo est adhuc qui pendeat:
 et quod terrenum corpus in terra mittitur
 et vinculo quo suspensus est remittitur.
 in sue pacis ordinem tendit. et locum
 quo requiescat quodammodo voce pos
 detis poscit: iamque exanime ac sine villo
 sensu: a pace tamen naturali sui ordinis non
 recedit: vel cum tenet eam. vel cum fertur
 ad eam. Si enim adhibeatur medica
 menta atque curatio. que formam cadaue
 ris dissolui dilabi que non sanat. adhuc
 pax quedam partes partibus ungit: tot
 tamque molem applicat terreno et con
 uemienti: ac per hoc pacato loco: Si autem
 nulla adhibeatur cura condiendi sed

naturali cursui relinquantur: tã diu q̄
si tumultuatur dissidentibus exhalaco-
tionibus et nostro inconuenientibus sen-
sui. Idẽ enĩ est q̄ in putore sentit̄. do-
nec mundi conueniat elementis: et in
eorũ pacẽ paulatim p̄culatimq̄ dis-
cedat. Nullo mō tamẽ inde aliquid
legibus sumi illius creatoris ordina-
tionisq̄ subtrahitur: a quo pax vniuersi-
tatis administratur: q̄ et si de cadauẽ
maioris animantis animalia minuta
nascantur: eadẽ lege creatoris queq̄
corpusecula in salutis pace suis anima-
libus seruiunt. Et si mortuorũ carnes ab
alijs animalibus deuorẽtur: easdeꝫ le-
ges per cuncta diffusas ad salutẽ ge-
neris cuiusq̄ mortalium oꝝgrua cõgru-
is pacificates quaqua uersũ trahantur.
et rebus cuiuscũq̄ iugantur. et in res
qualibet cõuertantur et omutentur in-
uemunt. **Ca. xiiij.**

Pax itaq̄ corpis ẽ ordinata tẽ-
peratura p̄tius. Pax anime irra-
tionalis. ordinata requies appetico-
nũ. Pax anime rationalis. ordinata
cognitionis actionisq̄ sensio. Pax
corpis et anime: ordinata uita et salus
animantis. Pax hoĩs mortalis et dei:
ordinata in fide sub eterna lege obe-
dientia. Pax hoĩm: ordinata concor-
dia. Pax domus: ordinata imperan-
di atq̄ obediendi concordia cohabi-
tantium. Pax ciuitatis: ordinata impe-
randi atq̄ obediendi concordia ciui-
um. Pax celestis ciuitatis: ordinatiss-
sima et oꝝcordissima societas fruendi
deo: et inuicẽ in deo. Pax omnium rerũ
tranquillitas ordinis. Ordo est parũ
dispariumq̄ rerũ sua cuiq̄ loca tribu-
ens dispositio. Proinde miseri: quia
inquantũ miseri sũt: utiq̄ in pace nõ
sunt. Tranquillitate quidem ordinis
carẽt: ubi p̄turbatio nulla est. Verũ
tamẽ quia merito iusteq̄ miseri sunt:
in eaq̄ ip̄a miseria sua p̄ter ordinem

esse nõ possunt. Nõ quidẽ diuincti be-
atis: sed ab eis tñ ordinis lege seun-
cti. Qui cũ sine p̄turbacõẽ sũt: rebus
in quibus sũt quantacũq̄ oꝝgruentia
coaptantur. Ac p̄ hoc ẽ in eis ordinis
nonnulla tranquillitas: inest ergo
nonnulla pax. Verũ ideo miseri sũt: q̄
et si in aliqua securitate nõ dolent: nõ
tñ ibi sũt ubi securi esse ac dolere non
debeant. Miseriores aut si pax eis cum
ip̄a lege non est: qua naturalis ordo
administratur. Cum aut dolẽt ex qua
parte dolent: pacis p̄turbacõ facta
est. In illa uero adhuc pax est: in qua
nec dolor urit nec oꝝpago ip̄a dissol-
uitur. Sicut ergo est quedã uita sine
doloꝝ. dolor autẽ sine aliqua uita esse
nõ potest: sic est pax quedã sine ullo
bello: bellũ uero esse sine aliqua pace
nõ potest: nõ scõm id qd bellũ est: sed
scõm id qd ab eis uel in eis geritur. q̄
aliquæ nature sũt: qd nullo mō essent
si nõ qualicũq̄ pace subsisterẽt. Sua
propter est natura in qua nullũ malũ
est: uel etiã in qua nullũ potest esse ma-
lum. Esse aut natura in qua nullũ bo-
nũ sit: nõ potest. Proinde nec ip̄ius
diaboli natura inquantũ natura ẽ ma-
lum est: sed pueritas eã malã facit.
Itaq̄ in ueritate nõ stetit: sed ueritatis
iudiciũ nõ euasit: quia in ordinis tran-
quillitate nõ mansit: nec ideo tñ a po-
testate ordinatoris effugit. Bonũ dei
qd illi est in natura: nõ eum subtrahit
iusticie dei: qua ordinatur in pena: nec
ibi deus bonũ insequitur qd creauit: s̄
malum qd ille commisit. Neq̄ enĩ to-
tũ aufert qd nature dedit: sed aliquid
adimit: aliquid relinquit: ut sit q̄ do-
leat qd adimit: et ip̄e dolor testimoniu-
um ẽ boni adempti: et boni relictĩ. Nisi
enĩ relictũ esset bonũ amissum dolere
nõ posset. Nã qui peccat peior est: si le-
tatur in damno equitatis. Qui uero
cruciat: si nichil inde acquirat boni:

dolet damnum salutis. Et quoniam et
salus vtrumque bonum est. bonique amif-
sione dolendum est potius quam letan-
dum: si tamen non sit compensatio me-
lioris: melior est autem animi equitas
quam corporis sanitas. Profecto conue-
nientius iniustus dolet in supplicio: quam
letatus est in delicto. Sicut ergo le-
ticia deserti boni in peccato testis est vo-
luntatis male: ita dolor amissi boni in
supplicio testis est nature bone. Qui
enim dolet amissam nature sue pacem.
ex aliquibus reliquijs pacis id dolet
quibus fit: ut sibi amica natura sit. Hoc
autem in extremo supplicio recte fit: ut ini-
qui et impij naturalium bonorum damna
in cruciatibus defleant sentientes eorum
ablato: est iustissimum deum: quem ostense-
runt benignissimum largitorum. Deus er-
go naturarum omnium sapientissimus con-
ditor et iustissimus ordinator: qui ter-
renorum ornamentorum maximum instituit
mortale genus humanum: dedit homini-
bus quedam bona huic vite congrua.
id est pacem temporalem pro modico
mortalis vite in ipsa salute et incolumi-
tate ac societate sui generis. et queque
huic paci vel tuende. vel recuperande
necessaria sunt. sicut ea que apte et con-
uenienter adiacent sensibus. lux. nox. au-
re spirabiles. aque potabiles. et que-
quid ad alendum. tegendum. curandum
ornandumque corpus congruit: eo pa-
cto equissimo: ut qui mortalis talibus
bonis paci mortalium accommodatis
recte usus fuerit: accipiat ampliora
atque meliora: ipsam scilicet immortalis-
tatis pacem. eiusque convenientem gloriam
et honorem in vita eterna ad fruendum
deo: et proximo in deo: qui autem propter
illa accipiat. et hec amittat. ¶ Ca. xiiij.

Omnis igitur usus rerum tempora-
lium refertur ad fructum pacis ter-
rene in terrena civitate: in celesti autem
civitate refertur ad fructum pacis eter-

ne. Quapropter si irrationalia essemus
animata. nichil appeteremus preter
ordinatam temperaturam partium corporis: et
requiem appetitionum: nichil ergo propter
quietem carnis et copiam voluptatum: ut
pax corporis prodest paci anime. Si
enim desit pax corporis impeditur etiam
rationalis anime pax: quia requiem
appetitionum consequi non potest. Vtrum-
que autem simul ei paci prodest quam inter se
habent anima et corpus: id est ordi-
nate vite ac salutis. Sicut enim pacem
corporis amare se ostendunt animata cum
fugiant dolorem. et pacem anime cum propter
explendas indigentias appetitionum
voluptatem secuntur: ita mortem fugiendo
satis indicant quantum diligant pacem:
qua sibi conciliantur anima et corpus.
Sed quia homini rationalis anima mest:
totum hoc quod habet commune cum bestis
subdit paci anime rationalis ut men-
te aliquid contempletur. et secundum hoc
aliquid agat: ut sit ei ordinate cogni-
tionis. actumque consensus: quam pacem
rationalis anime dixeramus. Ad hoc
enim velle debet: nec dolore molestari.
nec desiderio perturbari. nec morte dis-
solvatur aliquid utile agnoscat: et secundum
eam cognitionem. vitam moreque opo-
nat. Sed ne ipso studio cognitionis
propter humane mentis infirmitatem
in pestem alicuius erroris incurrat opus
habet magisterio diuino cui certus
obtemperet: adiutorioque ut liber obtem-
peret. Et quoniam quamdiu est in isto
mortali corpore peregrinatur a domino per
fidem ambulat non prospicit: ac pro hoc
omnem pacem vel corporis vel anime
vel simul corporis et anime refert ad
illam pacem que homini mortali est
cum immortali deo: ut ei sit ordinata in
fide sub eterna lege obedientia. Jam
vero quia duo precipua precepta hoc est
dilectionem dei. et dilectionem proximi.
docet magister deus: in quibus tria

inuenit homo que diligit. deū. seipm.
et pximū: atq; ille in se diligendo nō
errat q̄ diligit deū osequēs ē ut etiā
pxio ad diligēdū deū ofulat: quē iu-
betur sicut seipm diligere. Sic vxori.
sic filijs. sic domesticis. sic ceteris qui-
bus potuerit hominib;: et ad hoc sibi
a pximo si forte indiget consuli velit:
ac p hoc erit pacatus quantum in ipō ē
omni homin. pace hoim. id est ordi-
nata o cordia. cuius hic ordo ē. Pri-
mū ut nulli no ceat: deinde ut etiā p sit
cui potueit. Primitus ergo mest ei su-
ozū cura: ad eos quippe habet oportu-
tūmōrē faciliōrēq; aditū consulendi:
vel nature ordīne. vel ipius societatis
hūane. Vnde apostolus dicit. Quis-
quis aut suis et maxime domesticis
nō prouidet. fidē denegat: et est infi-
deli deterior. Hinc itaq; etiā pax do-
mestica oritur: id est ordīnata impan-
di obediēdiq; o cordia cohabitantiū.
Impant enī qui ofulunt: sicut vir
vxori. pntes filijs. dñi seruis. Obedi-
unt aut quib; consultiur sicut mulie-
res maritis. filij pntibus. serui dñis.
Sed in domo iusti uiuentis ex fide. et
adhuc ab illa celesti ciuitate pegri-
nātis. etiā qui impant suūt eis quib;
videntur impare. Neq; enim dñandi
cupiditate imperant: sed officio con-
sulendi: nec principādi supbia. s; p-
uidendi misericordia. ¶ Ca. xv.

Hoc naturalis ordo p̄scribit: ita
deus hominē cōdidit. Nam do-
mīnetur inquit piscū maris. et volati-
liū celi. et oīm reptantiū que repūt sup
terrā. Rationālē factū ad imaginem
suā. noluit nisi irrationabilib; dñari:
nō hominē homi: sed hominēz pecori.
Inde p̄mi iusti pastores pecoz ma-
gis q̄ reges hoim ostituti sūt: ut etiā
hic insinuaret deus quid postulet ordo
creaturaz: qd exigat meritū peccato-
rū. Conditō quippe seruitutis: iure m-

telligitur imposta peccatori. Proinde
nisi q̄ septuraz legimus seruū: ante-
quā hoc vocabulo noe iustus peccatū
filij vindicaret. Nōmē itaq; istud cul-
pa meruit: nō natura. Oigo aut vo-
cabuli seruoꝝ in latina lingua inde
credit̄ ducta: q̄ hij qui iure belli pos-
sint occidi. a victorib; cū seruabātur.
serui fiebāt: a seruando appellati: qd
etiā ipm sine peccati merito nō est. Nā
et cū iustū geritur bellū: p peccato con-
trario dimicatur. Et omīs victoria cū
etiā malis puenit diuino iudicio vi-
ctos hūiliat: vel emendās peccata vel
pumiens. Testis est homo dei. Daniel
in captiuitate positus peccata sua et pec-
cata populi sui confitetur deo: et hanc
esse causam illius captiuitatis pio do-
lore testatur. Prima ergo seruitutis
causa peccatū est: ut homo homini con-
dicōnis vinculo subderetur: qd nō fit
nisi deo iudicāte: apud quē nō est ini-
quitas: et nouit diuersas penas me-
ritis distribuē delinquentiū. Sicut aut
supius dñs dicit. omīs q̄ facit peccm
seruus est peccati. ac p hoc multi qui-
dem religiosi dñis iniquis. non tñ li-
beris seruiūt: a quo enī quis deuctus
est: huic et suus adiectus ē. Et vtiq;
felicius seruitur homi q̄ libidini: cum
seuissimo dñatu vastet corda morta-
liū ut alias omittā libido ipa dñandi
hoib; aut illo pacis ordīe q̄ alijs alij
sbiecti sūt. sicut pdest hūilitas fuiti-
bus: ita nocet supbia dominātibus.
Nullus autē natura in quāpius deus
hoiez odidit: suus ē hois. aut peccati.
Seruū et penalis seruitus ea lege or-
dinatur. que naturalē ordīne consu-
ari iubet. pturbari utat: quia si cōtra eā
legem nō esset factū: nichil esset pena-
li seruituti cohercendū. Ideoq; apo-
stolus etiam seruos monet subditos
esse dñis suis. et ex aīo eis cū bona vo-
lūtate seruire: ut scilicet si nō possunt

a dñis liberi fieri: suã fuitutẽ ipsi quodã modo liberã faciãt: nõ timore subdolo. sed fidei dilcõe seruicõdo: donec transeat omnis iniquitas: et euacuetur omnis principatus et potestas hũana et sit deus omnia in omnibz. ¶ Ca. xvi.

Quocirca etiã si habuerũt suos iusti patres nri: sic admimistrabant domesticã pacẽ: ut scdm hęc tempora: alia bona filioz sorte a fuoz cõdicõe distinguerẽt: ad deũ aut colendũ in quo eterna bona speranda sunt omnibz domus sue membris pari dilectõne consulerẽt. Qd naturalis ordo ita p̄scribit: ut nomẽ patrũfamilias hinc exortũ sit et tam late vulgatum: ut etiam inique dominãtes hoc se gaudeãt appellari. Qui aut veri patresfamilias sunt: omnibz in familia sua rãquã filijs ad colendũ et p̄merendũ deũ consulant. Desiderãtes atqz optantes venire ad celestẽ domũ ubi necessariũ nõ sit officũ impandi mortalibus: quia necessariũ nõ erit officium consulendi iam in illa immortalitate felicibz quo donec veniat: magis debent p̄res q̄ dñantur. q̄ serui. tolerare q̄ seruiũt. Si quis aut in domo per inobediẽtiã domesticẽ paci aduersatur. corripitur. seu verbo seu verbere. seu quolibet alio genere p̄ne iusto atqz licito. quantum societãs humana concedit: pro eius qui corripitur utilitate: ut paci vnde dissilierat coaptetur. Sicut enĩ nõ est beneficẽtie adiuuãdo efficere ut bonũ qd maius est amittatur: ita nõ est innocẽtie p̄cendo sinere ut in malũ grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocẽtis officũ nõ solũ nemini malũ inferre: verũ etiã cohibere a peccato vel punire peccatũ: ut aut ipse qui plectit̄ corrigatur expimẽto aut alij terreantur exemplo. Quia igit̄ hois domus iniciũ sue particula debet esse ciuitatis:

omne aut iniciũ ad aliquẽ sui generis finem. et omnis pars ad vniuersi cuius pars ẽ integritatẽ refertur: satis apparet esse ossequẽs ut ad pacẽ ciuitatis pax domestica referatur: id est ut ordinata impandi obediẽdiqz concordia cohabitãtiũ: referatur ad ordinatã impandi obediẽdiqz concordia ciuiũ. Itã sit ut ex lege ciuitatis p̄cepta sumere patrẽfamilias oporteat: quibus domũ suam sic regat: ut sit paci accomodata ciuitatis. ¶ Ca. xvii.

Sed domus hoim qui nõ viuunt ex fide: pacẽ terrenã ex huius temporalis vite rebus comodisqz sectatur. Domus aut hoim ex fide viuẽtiũ. exspectat ea que in futurũ eterna p̄missa sũt: terrenisqz rebus ac temporalibz tanq̄ p̄grina vite: nõ quibus capiatur et auertatur. quo tendit in deũ: sed quibus sustentetur: ad facilius toleranda. minimeqz augẽda onera corpis corruptibilis. qd aggrauat aĩam. Id circo rerũ vite huc mortali necessariãz vtrĩsqz hoibz q̄ utriqz domui omnis ẽ vsus: s̄ finis vtẽdi cuiqz suus p̄rius multumqz diuersus. Itã etiã terrena ciuitas que nõ viuũt ex fide terrenã pacẽ appetit: in eaqz defigit impandi obediẽdiqz concordia ciuiũ ut sit eis de rebus ad mortãlẽ vitã p̄nentibz hũanarũ quedã cõpositio voluntatũ. Ciuitas aut celestis vel potius pars eius que in hac mortalitate p̄grimatur et viuũt ex fide. etiam ista pace necẽ est vtatur: donec ipsa cui talis pax necessaria ẽ mortalitas transeat. Ac p̄ hoc dum apud terrenã ciuitatẽ. velut captiuã vitã sue p̄grinationis agit: iam p̄missione redempcõis et dono spiritali tanquã pignore accepto. legibz terrene ciuitatis quibus hęc admimistratur que sustentãde mortali vite accomodata sũt obtemperare non dubitat: ut quomã

cōmunis est ip̄a mortalitas: seruetur
in rebus ad eā p̄tinentib; inter ciuitas
tē vtrāq; discordia. Verū quia terre-
na ciuitas habuit quosdā suos sapi-
entes quos diuina improbat discipli-
na. qui vel suspicati. vel decepti a demo-
nibus crederent multos deos scilicet
dos esse rebus hūanis. ad quorū di-
uersa quodāmodo officia diuersa s̄b-
dita p̄tinerēt: ad aliū corpus. ad aliū
animū: inq; ip̄o corpore. ad aliū caput.
ad aliū ceruicē. et cetera singula ad
singulos: similiter in animo. ad aliū
ingeniū. ad aliū doctrinā. ad aliū irā.
ad aliū concupiscentiā: inq; ip̄is rebus
vite adiacentib;. ad alium p̄cus. ad
aliū triticū. ad aliū vinū. ad aliū oleū.
ad aliū filias. ad aliū nummos. ad
aliū nauigacōes. ad aliū bella atq; vi-
ctorias. ad aliū conuicia. ad alium
partū ac fecunditatē. et ad alios alia
cetera: celestis autē ciuitas vnū deū
solum colendū noscet. eiq; tantū mo-
do seruiendū seruitute illa que grece
latrā dicitur q̄ nō nisi deo debetur. si deli-
pietate censeret: factū est ut religio-
nis leges cū terrena ciuitate nō possi-
habē omnes: proq; hijs ab ea dis-
sentire haberet necesse. atq; oneri esse
diuersa sentiētib;: eorūq; iras et odia
et persecutionū impetus sustinere: nisi
cū animos aduersantiū aliquādo ter-
rore sue multitudinis. et semp diuino
adiutorio p̄pulsāret. **H**ec ergo celestis
ciuitas dū pegrinatur i terra. ex om-
nib; gentib; ciues euocat. atq; i om-
nib; linguis pegrinā colligit socie-
tatē: nō curās quicquid i morib;. legi-
bus institutisq; diuersum est. quibus
pax terrena vel conquiritur vel tene-
tur: nichil eorū rescandēs vel destruēs
immo etiā seruās ac sequens: licet diu-
sum in diuersis nacōibus ad vnum
tamen eundē finē terrene pacis mte-
ditur: si religionem qua vnus sumus

et verus deus colendus docetur nō im-
pedit. **S**patitur ergo celestis ciuitas in
hac sua pegrinatione pace terrena.
et de rebus ad mortalē hōim naturam
p̄tinentib; hūanarū volūtati oppositō
quantū salua pietate ac religione cō-
ceditur. tuetur atq; appetit: eamq; ter-
renā pacē refert ad celestē pacē. que
vere ita pax est: ut rationalis dūtaxat
creature sola pax habenda atq; dis-
cenda sit: ordinatissima scilicet et con-
cordissima societas fruendi deo et in-
uicē deo: quo cū ventū fuerit. nō erit vi-
ta mortalis. sed plane certēq; vitalis:
nec corpus animale qd̄ dum corrup-
p̄tur aggrauat animā. sed spiritale
sine vlla indigentia ex omni pte sub-
ditū volūtati. **H**anc pacē dū pegrin-
natur in fide habet. atq; ex hac hie
iustē viuit: cū ad illā pacē ad ip̄scē-
dam refert quicquid bonarū actōnum
gerit erga deū et p̄ximū qm̄ vita ciui-
tatis vtiq; socialis est. **¶ Ca. xviii.**
Quod autē attinet ad illā diffe-
rentiā quā de academijs no-
uis varro adhibuit quibus incerta
sunt omnia. omnino ciuitas dei talem
dubitacōnē tanquā de mentia detesta-
tur. hīs de rebus quas mente ac ra-
cōne comprehendit. etiā si parua p̄pter
corpus corruptibile quod aggrauat
animā. qm̄ sicut dicit apostolus ex pte
samus. tamē certissimā scientiā: cre-
ditq; sensibus in rei cuiusq; euiden-
tia quibus per corpus animus vitur
qm̄ miserabilius fallitur qui nūquam
putat eis esse credendus: credit etiā
scripturis sanctis. et veterib; et nouis
quas canonicas appellamus. vnde fi-
des ip̄a concepta ē. ex qua iustus vi-
uit: per quā sine dubitacōe ambula-
mus q̄ diu pegrinamur a dño: qua
salua atq; certa: de quibusdam rebus
quas neq; sensu neq; ratione p̄cepi-
mus. neq; nobis p̄ scripturā canonicā

claruerūt. nec p̄ testes quibus nō cre-
dere absurdum est. in nostrā noticiā
puenerūt: sine iusta rephensione du-
bitamus. ¶ Ca. xix.

Nihil sane ad istā p̄tinet cui-
tate quo habitū vel more viuē-
di si nō est contra diuina p̄cepta. istā
fidē qua puenitur ad deum quisq; se-
ctetur: vnde ip̄os q̄ p̄hos q̄ xp̄ias
in sūt nō habitū vel consuetudinē vi-
ctus. que nichil impedit religionē. s̄
falsa dogmata mutae opellit. Vnde
illā quam varro adhibuit ex cinctis
differentiā: si nichil turpiter atq; intē-
panter agat omnino non curat. Ex
tribus vero illis vite generibus. ocioso.
actiuo. et ex utroq; cōposito. q̄uis
non falsa fide quisq; possit in quolib;
eoz. vitā ducē. et ad sempiterna p̄-
mia puenire: interest tñ quid amore
teneat veritatis: quid officio caritatis
impēdat. Nec sic esse quisq; deb; ocio-
sus. ut in eodē ocio vtilitatē nō cogi-
tet. p̄ximi: nec sic actiuos. ut cōtem-
placō; nō requirat dei. In ocio nō in-
ers vacacō delectacō debet: sed aut in-
quisitio aut inuentio veritatis ut in ea
quisq; p̄ficiat: et qd̄ inuenerit teneat:
et alteri in nō inuideat. In actōe vero
nō amandus est honor: in hac vita si-
ue potētia. qm̄ omnia vana sub sole: s̄
ip̄m opus qd̄ p̄ eundē honorē vel po-
tentiā fit si recte atq; vtiliter fit: id ē
ut valeat ad eam salutē subditoz. q̄
scdm̄ deū est vnde iam superius dispu-
tauimus. Propter qd̄ ait apostolus.
Qui episcopatū desiderat: bonū opus
desiderat. Exponē voluit quid sit epis-
copatus: quia nomē est opis nō ho-
noris. Breuē est enī atq; inde ductū
vocabuluz: q̄ ille qui p̄ficiat. eis qui-
bus p̄ficiat sup̄intendit: curam eoz
salicet gerens. Copus quippe intē-
tio ē. Ergo episcopum grece. si velim⁹
latine sup̄intendere possumus dicere

ut intelligat nō se esse episcopū: qui
p̄esse dilexerit nō p̄desse. Itaq; a stu-
dio cognoscende veritatis nemo p̄-
bibeatur: qd̄ ad laudabile p̄tinet ociū.
Locus vero sup̄ior sine quo regi p̄p̄s
nō potest. et si ita teneatur atq; admi-
nistretur ut decet: tñ indecenter appe-
titur. Quāobrem. ociū sanctū querit
caritas veritatis: nego ciū iustū susci-
pit necessitas caritatis. Quā sarcinā
si nullus imponit: p̄cipiēde atq; intē-
ende vacandū est veritati. Si autē im-
ponitur: suscipiēda est p̄pter caritatis
necessitatē. Sed nec sic omnimodo
veritatis delectacō deserēda ē: ne s̄b-
trahat illa suauitas: et opprimat ista
necessitas. ¶ Ca. xx.

Quāobrem sumū bonū ciuita-
tis dei. cū sit eterna pax atq; p̄-
fecta: nō p̄ quā mortales trāseant na-
cendo atq; moriendo. sed in qua im-
mortales maneāt nichil aduersi om-
nino patiēdo: quis est qui illā vitam
vel beatissimā neget. vel in eius cōpas-
sione istā que hic agitur quātūlibet
animi et corpis q̄ terrenaz rerū bonis
plena sit. nō miserimā iudicet: Quā
tñ quicūq; sic habet ut eius vsū refe-
rat ad illius finē que diligit ardētissi-
me. ac fidelissime sperat. nō absurde
dici etiam nunc beatus potest: s̄pe illa
potius q̄ re ista. Res vero ista sine spe
illa. beatitudo falsa et magna miseria
est. Non enī veris animi bonis v̄titur:
qm̄ nō est vera sapiētia q̄ intencō; suā
in his que prudenter discernit gerit
fortiter. cohibet tēpanter iusteq; di-
stribuit. nō in illū dirigit finē: vbi est
deus omnia i omnibus eternitate cer-
ta et pace p̄fecta. ¶ Ca. xxi.

Quāpropter nunc est locus. ut
q̄ potero breuiter ac dilucide
expēdia qd̄ in scdo huius opis libro
me demonstraturū esse p̄misi: scdm̄ dif-
finitōes quibus apud ciceronē v̄titur

178
sapio in libris de republica. nunquam
republicam fuisse romanam. Breuiter
enim rempublicam diffinit esse rem populi.
Que diffinitio si vera est. nunquam fuit
romana respublica: quia nunquam fuit res
populi: quam diffinitio voluit esse rei
publice. Populum enim esse diffinitur
ceterum multitudinis: iuris consensu et
utilitatis communi sociatum. Quod
autem dicat iuris consensu disputando
explicat: per hoc ostendens geri sine
iusticia non posse rempublicam. Vbi
ergo iusticia vera non est: nec ius potest
esse. Quod enim iure fit: profecto iuste
fit. Quod autem fit iniuste: nec iure fieri
potest. Non enim iura dicenda sunt vel
putanda iniqua hominum constituta: cum illud
enim ipsi ius esse dicat quod de iusticie
fonte manauit: falsumque esse quod a quibus
dam non recte sentientibus dici solet
id esse ius. quod ei qui plus potest uale
est. Quo circa ubi non est vera iusticia:
iuris consensu sociatus ceterus hominum non
potest esse. Et ideo nec populus iuxta illam
sapiens vel aceromus diffinitionem.
et si non populus. nec res populi. sed
qualiscumque multitudinis que populi
noie digna non est. Ac per hoc si respublica
res populi est. et populus non est. qui
consensu non sociatus est iuris. Non est
autem ius ubi nulla iusticia est: proculdubio
colligitur ubi iusticia non est. non
esse rempublicam. Iusticia porro ea virtus
est: que sua cuique distribuit. Que igitur
iusticia est hominis que ipsum hominem deo
vero tollit: et immundis demonibus subdit.
Hocaine est sua cuique distribuet
res. An qui fundum aufert eius a quo
emptus est. et tradit ei qui nichil habet
in eo iuris iniustus est. et qui seipsum
aufert dominanti deo a quo factus est. et
malignis seruit spiritibus iustus est.
Disputatur certe acerrime atque fortissime
in eisdem libris de republica libris
aduersus iniusticiam pro iusticia. Et quoniam

cum prius ageretur pro iniusticie partibus
contra iusticiam. et diceretur mihi pro iniusticia
rem publicam stare augeri non
posse. hoc excludi validissimum positum est
iniustum esse. ut homines hominibus dominantibus
seruiant: quam tamen iniusticiam mihi sequatur
impiosa ciuitas. cuius est magna respublica: non eam
posse punire impare. Responsum est a parte iusticie
ideo iustum esse quod talibus hominibus
fit ualis fuitus. et pro utilitate eorum fieri
cum recte aliquid fit. id est cum improbis
aufertur iniuriarum licentia. et domini
melius se habebunt: quia in domini
deterius se habuerunt. Subditumque est
ut ista ratio firmaretur. velut a natura
sumptum nobile exemplum atque dictum est.
Cur igitur deus homini. animus iniurat
corpi: rationi libidini. ceterisque uiciosis
animi partibus. Plane hoc exemplum satis
edoctum est. quibusdam esse ualem
seruitutem: et deo quidem ut seruiatur
utile esse omnibus. Seruiens autem
deo animus recte imperat corpi: in quo
ipso animo ratio domino deo subdita recte
imperat libidini: uicisque ceteris.
Quapropter ubi homo deo non seruit
quid in eo putandum est esse iusticie:
quoniam deo non seruiens nullo modo
potest iuste animus corpi aut humana
ratio uiciosis ceteris imperare. Et si in
homine talis non est ulla iusticia: proculdubio
nec in hominum ceteri qui ex hominibus
talibus constat. Non est hic ergo
iuris ille osensus qui hominum multitudinem
populum facit: cuius res dicitur esse
respublica. Nam de utilitate quid dicam:
cuius enim communi sociatus ceterus
hominum sicut sese habet ista diffinitio
populus nuncupatur. Quamuis enim sic
diligenter attendas. nec utilitas sit ulla
uiuentium qui uiuunt impie. sicut uiuit
omnis qui non seruit deo. seruitque demonibus.
Tantum magis impiis. quanto magis
sibi cum sint immundissimi spiritus.

tanquã dñs sacrificare voluit. Tamẽ
quod de iuris consensu diximus. satis
esse arbitror. unde appareat p hanc
diffimicõnẽ nõ esse populũ: cuius res-
publica esse dicatur in quo iusticia nõ
est. Si enĩ dicũt nõ spiritibus immũ-
dis sed dñs bonis atq; sanctis in sua
republica seruissse romanos: nõquid
eadẽ tonẽs reptẽda sũt que iam sa-
tis. imo ultra q̃ satis ẽ diximus. Quis
enĩ ad hunc locum p supioris huius
opis libros puenit. qui dubitare ad-
huc possit malis: et impuris demoni-
bus seruissse romanos: nisi vel nimius
stolidus vel impudẽssime contẽtiõs
sus. Sicut raceã quales sũt quos sa-
cificijs colebãt: in lege veri dei sc̃p-
tum est. Sacrificãs dñs eradiciat:
nisi dño tm̃. Nec bonis igit̃. nec ma-
lis dñs sacrificare voluit: qui hoc tan-
ta cõmĩnacõẽ p̃cepit. ¶ Ca. xxij.

Sed responderi p̃t. Quis iste de-
us est aut unde dignus p̃bat̃
cui deberẽt obtẽperare romani ut nul-
lũ deorũ p̃ter ip̃m colerẽt sacrificijs.
Magne cecitatis est adhuc querere
quas iste sit deus. Iste est deus: cuius
p̃phete p̃dixerũt ista que cernimus.
Ipe est deus. a quo responsus accepit
abrahã in semĩe tuo benedicẽtur om̃s
gentes. Quod in x̃po fieri qui sc̃dm
carnẽ de illo semĩe exortus est id est
ip̃i qui remãserũt huius noĩs inimici
nolunt velint ve cognoscunt. Ipe est
deus cuius diuinus sp̃s per eos locu-
tus est: quorũ p̃dicta atq; cõpleta p
ecclesiã quã videmus toto orbe diffu-
sam. in libris supiorib; posui. Ipe est
deus quẽ varro doctissimus romano-
rũ iouẽ putat: quãuis nesciens quid
loquatur. Quod tamẽ ideo omemo-
randuz putauit: qm̃ vir tante scientie.
nec nullũ istũ deũ potuit estimare nec
vilem. Hũc enĩ eũ esse credidit: quẽ
sumũ putauit deũ. Postremo ip̃e est

deus quẽ doctissimus p̃hoz. quãuis
xp̃ianoz acerrimus inimicus. etiam
p̃ eorũ oracula quos deos putat. deũ
magnum porphirius ostendit. ¶ Ca. xxij.

Nam in libris quos eglogiõ phi-
losophias appellat. in quibus
exequitur atq; cõscripsit rerũ ad phi-
losophiã p̃tinentiũ. velut diuina respõ-
sa ut ip̃a verba eius quẽ admodũ ex
lingua greca in latinã mterp̃tata sũt
ponã mterrogat quẽ deum placido
reuocãẽ possit vxorẽ suã xp̃ianismo.
Nec ait versib; apollo. Demde verba
velut apollinis ista sunt. Fortẽ ma-
gis poteris in aqua impressis literis
scribere: aut adinflans p̃nnas leues
p̃ aera ut auis volare: q̃ semel pollus-
te reuoces impiũ vxoris sensũ. Per-
gat quomõ vult in aibus fallacijs
perseuerans: et lamentari fallacijs
mortuũ deũ cantãs: quem iudicib; re-
cãta sententijs p̃ditũ. pessima in speci-
olis ferro iũcta mors interfecit. Dem-
de post hos versus apollinis qui non
stante metro latine mterpretati sunt
subiũxit atq; ait. In hñs quidẽ irre-
mediabile sentẽtie eorũ manifestauit
dicens qm̃ iudei suscipiũt deũ magis
q̃ isti. Ecce vbi de colorãs xp̃m iude-
os ip̃osuit xp̃ianis. confitẽs q̃ iudei
suscipiãt deũ. Sic enĩ exposuit versus
apollinis vbi a iudicib; recã sententijs
xp̃m dic̃ occisuz: tanq̃ illis iuste iudi-
cãtib; meito sit ille punitus. Viderim
quid de xp̃o vates mendax apollinis
dixerit atq; iste crediderit: aut fortã
se vate qd̃ nõ dixit dixisse iste q̃ cõ-
finxerit: q̃ sibi constet. vel ip̃a oracu-
la mter se faciat ouemire postea vide-
bimus. Sic tamen iudeos tanquã dei
susceptões recte dic̃ iudicasse de xp̃o
q̃ eum morte pessima excruciadũ esse
censuerint. Deus itaq; iudeorũ cui p̃-
bitet testimoniu. audiendus fuit sic
dicens. Sacrificãs dñs eradiciat:

nisi deo tantū. **S**ed ad manifestiora ve-
mamus: et audiamus quā magnū deū
dicat esse iudeorum. **I**tem ad eā inter-
rogant apollinē. quid melius: verbū
siue ratio an lex. **R**espondit inquit ver-
bis hęc dicens. **A**c deinde subicit
apollinis versus: in quibus. **I**sti sunt:
ut quantū satis est inde decerpā. **I**n
deum vero inquit regem generatōrē.
et in regē ante omnia quę tremunt celū
et terra atq; mare. et infernōrū abdis-
ta. et ip̄a numina phōr̄escunt: quoz
lex est pater quę valde sancti hono-
rāt hebrei. **T**ali oraculo dei sui apollin-
is. porphirius tam magnū deū dixit
hebreorū: ut eum et ip̄a numina phōr̄-
rescant. **C**ū ergo deus iste dixerit sa-
crificans dñs eradicabitur. miror quō
ip̄e porphirius nō phōr̄ruit: et sacri-
ficās dñs eradicari nō formidauerit.
Dicit etiā bona philosophus iste de
xp̄o: quasi oblitus illius de quo pau-
lo ante locuti sumus contumelie siue:
aut quasi in somnis dñi eius male di-
xerint xp̄o: et euigilātes eū bonū esse
cognouerint: dignęq; laudauerint.
Demq; tanquā mirabile aliquid atq;
incredibile platurus: p̄ter op̄imōnez
inquit p̄fecto quibusdam videatur
esse quō dicturi sumus. **X**p̄m enim dñi
p̄issimū p̄nūciauerūt: et immortales
factū. et cū bonā p̄dicatōne eius me-
minerūt. **X**p̄ianos vero pollutos in-
quit et contaminatos. et errore impli-
catos esse dicūt: et multis talibus ad-
uersus eos blasphemis vtūtur. **D**e-
inde subicit. velut oracula deoz blas-
phemātium xp̄ianos. **E**t post hęc. de
xp̄o aut inquit interrogātib; si est
deus. ait heccate. quāquidē immorta-
lis anima post corpus ut incedit no-
sti: a sapiētia aut abscafa semp errat.
Viri pietate p̄stantissimi est illa ani-
ma: hanc colunt aliena a se veritate.
Deinde post v̄ba huius quasi oraculi

hūa ip̄e ostendens. **P**issimū igitur virū
inquit eū dixit: et eius animā sicut alis-
oz p̄iorū post obitum immortalitate
donatā: et hanc colere xp̄ianos errā-
tes. **I**nterrogātib; autē inquit. cur
ergo damnatus est oraculo: respōdit
deus. **C**orpus quidē debilitātib; tormē-
tis semp oppositū est anima aut p̄ior
celesti sedi infidet. **I**lla vero aīa alijs
ammab; fataliter dedit. quibus fata
nō annuerūt deoz dona optinē. neq;
habere iouis immortalis agmōnez
errore implicari. **P**roptēa ergo dñs
exosi. quia quibus fato nō fuit nosse
deū. nec dona a dñs accipe: hīs fatali-
ter dedit iste errore implicari. **I**p̄e ve-
ro pius et in celū sicut p̄ī ocessit. **I**ta-
q; hunc quidē nō blasphemabis: mi-
seraberis aut hōim demētia: ex eo in
eis facile p̄ceptq; piculum. **Q**uis ita
stultus est. ut nō intelligat aut ab hō-
mine callido eoq; xp̄ianis inimicissi-
mo. hęc oracula fuisse cōficta: aut cō-
filiō simili ab impuris demonib; ista
fuisse responsa: ut salicet quā laudant
xp̄m p̄pterea credantur veraciter vi-
tupare xp̄ianos. atq; ita si possint in-
tercludāt viam salutis eterne. in qua
fit quisq; xp̄ianus. **H**ue quippe nocē-
di astutie millefo: in sentiunt nō esse
contrariū si credatur eis laudātib;
xp̄m. dum tamē credatur etiā vitup-
antibus xp̄ianos ut eum qui vtrūq;
crediderit talem xp̄i faciāt laudato-
rem ne velit esse xp̄ianus: ac sic quā-
uis ab illo laudatus. ab istoz tamē
demonū dominatu eum nō liberet xp̄s
presertim quia ita laudāt xp̄m ut quis-
quis in eū tales crediderit qualis ab
eis p̄dicatur. xp̄ianus veres nō sit.
sed voitiuanus hereticus: qui tantū-
modo hōiem nō etiā deū noueit xp̄m:
Et ideo p̄ eū saluus esse nō possit: nec
istoz mendacilo quoz demonū la-
queos vitare vel soluere. **R**os autem

neq; apollinē vitupantē cristuz: neq;
 hecaten possumus approbare laudā-
 tem. Ille quippe tanq̄ iniquū cristuz
 vult credi quē a iudicib; recta sentis
 entib; dicit esse occasū: ista hominem
 p̄ssimū: sed hōiez tantū. **S**ona est tñ
 et illius et huius intencō. ut nolint hō-
 mines esse xp̄ianos: quia nisi xp̄iani
 erūt: ab eoz erui potestate nō poterūt
Iste vero philosophus. vel potius q̄
 talib; aduersus xp̄ianos quasi ora-
 culis credūt p̄sus faciant si possunt. ut
 inter se de xp̄o hecate at; apollo dcoz:
 dēt: aut abo ddenēt a ambo collaudēt.
Quod si facē potuisset: nichil om̄ius nos
 et vituperatores et laudatores cristi-
 fallaces demones vitaremus. **C**um
 vero eoz deus et dea inter se de cristo.
 ille vitupando. ista laudando dissens-
 tiāt: p̄fecto eis blasphemātib; xp̄ia-
 nos nō credunt homines: si recte ipsi
 sentiant. **S**ane xp̄m laudās. vel por-
 phirius vel hecate. cū dicat eū ip̄m de-
 disse fataliter cristianis. ut implicarē-
 tur errore: causas tñ eiusdē sicut pu-
 tat pandit erroris. **Q**uas anteq̄ ex
 verbis eius exponā: prius quero si fa-
 taliter dedit xp̄us cristianis erroris
 implicacōnē: vtrū volens: an nolens
 dederit. **S**i volēs quō iustus si nolēs
 quomō beatus. **S**i iam causas ip̄ius
 audiamus erroris. **S**ūt inquit sp̄us
 terreni minimi loco quodaz maloz
 demonū potestate subiecti. **A**b hīs
 sapientes hebreoz quoz vnus iste
 etiā iherus fuit sicut audisti diuina a-
 pollinis que sup̄ius dicta sūt: ab hīs
 ergo hebrei demomb; pessimis et mis-
 norib; spiritibus. verabāt religiosas
 et ip̄is vacare phibebāt: venerari aut̄
 magis celestes deos: amplius autez
 venerari deum patrē. **H**oc aut̄ inquit
 et di; preapuūt. **E**t in sup̄iorib; ostē-
 dimus quēadmodū aiaduertere ad
 deū monēt et illū colere vbiq; imperāt.

Serū indocti et impie nature quib;
 vere fatū nō concessit a dijs dona ob-
 tinere. neq; habere iouis immortalis
 notionē. non audiētes deos et diuinos
 viros: deos quidē om̄es recusauerūt
 phibitos autez demones: et hos non
 odisse. sed reuereri. **D**eū aut̄ simulans
 tes colere. ea sola p̄ que deus adoras-
 tur nō agūt. **N**am deus quidē utpote
 oīm pater nullius indiget: sed nobis
 est bene. cū eū p̄ iusticiā. et castitatem
 aliasq; virtutes adoramus: ipsam vi-
 tā precē ad ip̄m faciētes p̄ imitacōz et
 inq̄ficōz de ip̄o. **I**nq̄ficō enī purgat
 inq̄t: imitatio deificat affectōz ad ip̄m
 opando. **B**ene quidē predicant deū
 patrē. et quibus sit colendus morib;
 dixit: quib; preceptis p̄phetiis libri
 plene sūt hebreoz: quādo sanctorū
 vita siue impatur siue laudat̄. **S**ed
 in cristianis tantū errat. aut tantū ca-
 lumniat̄ quantū volūt demōes quos
 opmatur deos. quasi cuiquā difficile
 sit reuolere. q̄ turpia que de deoz a er-
 ga deoz obsequiū in theatris age-
 bantur. et templis. et attendē que le-
 gantur. dicantur. audiantur in eccle-
 sijs. vel deo vero quid offerat̄: et hinc
 intelligere vbi edificiu; et vbi ruina
 sit morū. **Q**uis autē huic dixit vel in-
 spirauit: nisi diabolicus sp̄us tam va-
 nū apertūq; mendaciū q̄ demōes ab
 hebreis coli phibitos reuertātur po-
 tius. q̄ oderint cristianis. **S**ed deus
 ille quē coluerūt sapientes hebreoz:
 etiā celestib; sanctis angelis et vtu-
 tibus dei quos beatissimos tanquā
 cives in hac nra p̄grinacōne morta-
 li veneramur et amamus: sacrificari ve-
 rat: in tonās in lege sua quā dedit he-
 breo ip̄o suo et valde mimaciter dicef.
Sacrificans dijs eradicabitur. **E**t ne
 quisquā putaret demomb; pessimis
 terrenisq; spiritibus quos iste dic̄ mi-
 nimos vel minores. ne sacrificetur esse

preceptū: quia et ipsi in scripturis sanctis dicti sunt dii. nō hebreorū sed gentiū. quod euidenter in psalmo. lxx. interpretes posuerūt dicentes. quoniam omnes dii gentiū demonia. Ne quis ergo putaret istis quidem demoniis prohibiti. celestibus aut vel omnibus vel aliquibus sacrificari esse permittitur: mox addidit. nisi dño soli: id est nisi dño tantū: ne forte in eo quod ait dño soli. dñm solem esse quispiā cui sacrificandum esse putat. Quod nō ita esse intelligendū: in scripturis grecis facillime reperitur. Deus igitur hebreorum. cui tam magnū. tantus etiā iste philosophus prohibet testimonium. lege dedit hebreo populo suo hebreo sermone conscriptā. nō obscurā. et incognitā: sed omnibus iam gentibus diffamata: in qua lege scriptū est. Sacrificas diis eradicabit nisi dño tantū. Quid opus ē in hac eius lege. eiusque prophetis de hac re multa requirere: imo nō perquirere? Nō enī abstrusa vel rara sunt. sed apta et crebra colligere. et in hac disputatione mea ponere. quibus luce clarius apparet. nulli omnino nisi tantū sibi: deū verū et sumū voluisse sacrificari. Ecce hoc vnus breuiter. imo graditer minaciter. si veraciter dictū ab illo deo. quē tam excellenter eorum doctissimi predicant: audiatur. timeatur. impleat: ne inobediētes eradicationē consequatur. Sacrificas inquit diis eradicabitur. nisi dño tantum: nō quo regi egeat alicuius: sed quia nobis expedit ut res eius simus. Huic enī canit in sacris literis hebreorum. Dixi dño deus meus es tu: quoniam honorū meorū nō eges. Huic autē perclarissimū atque optimū sacrificiū. nos ipsi sumus. hoc est ciuitas eius. Cuius rei misterium celebramus oblationibus nostris que fidelibus note sunt: sicut in libris precedentibus disputauimus. Cessaturas enim

victimam quas in vmbra futuri offerrebat iudei. et vnū sacrificiū gentes a solis ortu usque ad occasum. sicut iam fieri cernimus oblaturas per prophetas hebreos oracula increpuere diuina. Ex quibus quantum satis visum est nō nulla peritimus: et huic iam operi aspersimus. Quapropter vbi nō est ista iusticia ut secundum suā gratiā ciuitati obediens deus impetret vnus et sumus. ne cuiquā sacrificet nisi tantū sibi. et per hoc in omnibus hominibus ad eandem ciuitatem pertinentibus atque obediētibus deo animus etiam corpori atque ratio vicinis ordine legitimo fideliter impetret. ut quē admodum iustus vnus. ita ceterus populusque iustorum viuat ex fide que operatur per dilectionē qua homo diligit deum. sicut diligendus est deus et proximum sicut semetipsum. Vbi ergo non est ista iusticia: profecto non est ceterus hominum iuris consensu. et vtilitatis comunione sociatus. Quod si non est: vtiq; populus nō est: si vera ē hęc populi diffinico. Ergo nec respublica ē. quia res populi nō est: vbi ipse populus non est. ¶ Ca. xxij.

Sicut autē populus non isto. si alio diffiniatur modo velut si dicatur populus est ceterus multitudinis rationalis. rerū quas diligit concordie comunione sociatus: profecto ut videatur qualisquisque populus sit. illa sunt intuentia que diligit. Quęcumque tñ diligat si ceterus est multitudinis non peccorum si rationalium creaturarum. et eorum que diligit concordie comunione sociatus est: nō absurde populus nūcupatur: tanto vtiq; melior. quanto in melioribus: tantoque deterior. quanto ē in deterioribus concordis. Secundum istā diffinicionē nāram romanus populus. populus est: et res eius sine dubitatione respublica. Quid autē primis temporibus suis quęque sequentibus populus ille dilexerit. et

quibus moribus ad crudelissimas seditiones atque inde ad solacia atque civilia bella perveniens. ipsam concordiam quam salus est quodammodo populi rupit atque corrumpit: testatur historia. de qua in precedentibus libris multa posuimus. Nec ideo tamen vel ipsum non esse populum vel eius rem dixerim non esse rem publicam quam diu manet quamlibetque rationalis multitudinis ceteris rebus quas diligit concordia communiione sociatus. Quod autem de isto populo. et de ista republica dixi. hoc de alexandriis. vel quorumcumque grecorum. hoc de egyptiorum. hoc de illa parte babilone assiriorum quando in rebus publicis suis impiam vel parvam. vel magna tenuerit. et de alia quamcumque aliarum gentium intelligi dixisse atque sensisse. Generaliter quippe civitas impiorum cui non impat deus obedienti sibi ut sacrificium non offerat nisi tantummodo sibi. et pro hoc in illa et animus corpori rationemque vicinis recte ac fideliter impet: caret iusticie veritate. **Ca. xxv**

Quamlibet enim videatur animus corpori. et ratio vicinis laudabiliter imperare. si tamen deo animus et ratio ipsa non servit. sicut sibi esse servendum ipse deus precepit: nullo modo corpori vicinisque recte impat. Nam qualis corporis atque viciorum potest esse mens divina veri dei nescia. nec eius imperio submissa sed viciosissimis demonibus corruptibus constituta: Proinde virtutes quas habere sibi videtur. pro quas impat corpori et vicinis. ad quodlibet ad discipendum. vel tenendum. nisi ad deum revertentur etiam ipsa vicia sunt potius quam virtutes. Nam licet a quibusdam tunc vere atque honeste putentur esse virtutes cum referuntur ad seipsas. nec propter aliud expetuntur etiam tunc inflata ac supbe sunt: et ideo non virtutes sed vicia iudicanda sunt. Sicut enim non est a carne sed super carnem quod carnem facit vivere:

sic non est ab homine sed super hominem quod hominem facit beatum vivere: nec solum hominem. sed etiam qualibet potestate virtutemque celestem. **Ca. xxvi.**

Quocirca ut vita carnis anima est: ita beata vita hominis deus est. De quo dicunt sacre littere hebreorum. Beatus populus cuius est dominus deus ipsius. Miser igitur populus ab isto alienatus est deo. diligit tamen ipse etiam quandam pacem suam non improbandam: quam quidem non habebit in fine. quia non ea bene vitatur ante finem. Hanc autem ut interim habeat in hac vita etiam nostri interest. quam quamdiu permixta sunt ambe civitates. vivimus et nos pace babiloniam. Ex qua ita pro fide populus dei liberatur: ut apud hanc interim peregrinetur. Propter quod et apostolus monuit ecclesiam ut oraret pro regibus eius atque sublimibus addens et dicens ut quietam et tranquillam vitam agamus cum omni pietate. et caritate. Et propheta iheremias cum populo dei videri pronuntiaret captivitatem. et diuinitus imparet. ut obedienter irent in babiloniam deo suo etiam ista patientia servientes: monuit et ipse ut oraretur pro illa dicens. quoniam in eius pace erit pax nostra: utique interim temporalis quam bonis malisque omnibus. **Ca. xxvii.**

Pax autem nostra propria. et hic est cum deo pro fide: et in eternum erit cum illo pro specie. Sed hic siue illa omnibus. siue nostra propria: talis est pax. ut solacium miserie sit potius quam beatitudinis gaudium. Ipsa quoque nostra iusticia quam vis vera sit propter verum boni finem ad quem refertur: tamen tanta est in hac vita ut potius remissione peccatorum constet. quam perfectione virtutum. Testis est oratio totius civitatis dei: que peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamat ad deum. dimitte nobis debita nostra. sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Nec pro eis est efficax hec oratio. quorum

fides sine operibus mortua est: sed pro
eis quorum fides per dilectionem operatur.
Quia enim deo quidem subdita in hac
condicione mortali et corpore corrupti-
bili. quod aggruat animam non perfecte vi-
cibus impati ratio: ideo necessaria est ius-
tis talis oratio. **N**am perfecto quamquam
imperatur: nequaquam sine conflictu vicibus
imperatur. **E**t vicibus subrepat aliquid
in hoc loco infirmitatis etiam bene con-
fligenti. siue hostibus talibus victis
subditisque dominanti. unde si non facili
operatione: certe labili locutione. aut
volatili cogitatione precetur. **E**t ideo
quamdiu vicibus impatur. plena pax non
est: quia et illa que resistunt periculo
debellantur perilio. et illa que victa sunt non
diu securo triumphantur ocio: sed adhuc
solicitato premuntur imperio. **I**n his et-
go temptacionibus. de quibus omnibus
in diuinis eloquijs breuiter dictum est.
nunquid non temptatio est vita huma-
na super terram. quis ita viuere se pre-
sumat ut dicere deo dimitte nobis debi-
ta nostra necesse non habeat. nisi ho-
mo elatus. **N**ec vero magnus sed in-
flatus ac tumidus. cui per iusticiam resi-
stit qui gratias largitur humilibus.
Propter quod scriptum est. **D**eus superbis
resistit: humilibus autem dat gratiam. **D**ic-
itaque in vnoquoque iusticia est ut obe-
dienti deus homini. animus corpori. ratio
autem vicibus etiam repugnanti imperet
vel subiundo. vel repugnando: atque ut
ab ipso deo petatur. et meritoque gratia
et venia delictorum: ac de acceptis bonis
gratum actum persoluatur. **I**n illa vero pace
finali quo referenda. et cuius adipis-
cende causa habenda est ista iusticia
quomodo sanata immortalitate atque in-
corruptione natura vicia non habebit.
nec vnicuique nostrum vel ab alio vel a
seipso quippiam repugnabit: non opus
erit ut ratio vicibus que nulla erunt im-
peret. sed impabit deus homini. animus

corpori: tantaque obediendi ibi erit sua-
uitas et facilitas: quanta viuendi res-
gnandi que felicitas. **E**t hoc illic in om-
nibus atque in singulis eternum erit. eter-
numque esse certum erit: et ideo pax beati-
tudinis huius vel beatitudo pacis hu-
ius summum bonum erit. **¶ Ca. xxviii.**

Hoc autem qui non pertinet ad istam
ciuitatem dei. erit contrario misera-
ria sempiterna. que mors etiam secunda
dicitur: quia nec anima ibi viuere di-
cenda est. que a vita dei alienata est:
nec corpus quod eternis doloribus subia-
cebit. **A**c per hoc ideo durior ista secun-
da mors erit: quia finire morte non po-
teit. **S**ed quoniam sicut miseria beatitudi-
ni et mors vite. ita bellum paci videtur
esse contrarium: merito queritur sic pax
in bonorum finibus predicata est atque lau-
data: quod vel quale bellum contrario
in finibus malorum possit intelligi. **V**e-
rum qui hoc querit: attendat quid in bel-
lo noxium periculumque sit: et videbit mi-
chil aliud quam rerum esse inter se aduer-
sitate atque conflictu. **Q**uod igitur bel-
lum grauius et amarius cogitari potest
quam vbi voluntas sic aduersa est passio-
ni. et passio voluntati. ut nullius earum
victoria tales inimicitie firmantur: et
vbi sic confligit cum ipsa natura cor-
poris vis doloris. ut neutrum alteri ce-
dat. **D**ic enim quando contingit iste officulus.
aut dolor vincit et sensum mors adimit
aut natura vincit. et dolorem sanitas tol-
lit: ibi autem et dolor permanet ut affligat.
et natura perdurat ut sentiat: quod vtrumque
ideo non deficit ne pena deficiat. **A**d
hos autem fines bonorum et malorum. illos
expectandos. istos cauendos. quoniam per iu-
diciam transibunt ad illos boni. ad istos
mali: de hoc iudicio quantum deus dona-
uerit in consequenti volumine dispu-
tato.

¶ Explicit liber decimus nonus.